

ЉУБОМИР ГЛОМАЗИЋ

КРАЉ НИКОЛА

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

Издање: КЊИЖАРЕ ПЕРА С. ВУКОТИЋА
ПОДГОРИЦА
1931.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE

ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

БИБЛИОТЕКА ГЛОБАЗИ

КРАЉ НИКОЛА

— ИСТОРИЈСКА СЛУЖБА —

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE

ЂУРЂЕ
CRNOJEVIĆ

ИЗДАЊЕ: ПЕТАНАЕСТА С. ВУКОТИЋ
ПОДГОРНИЦА

АДРЈАНОВ АСЧАПМАТИЈА БИТЕС

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

1931

»ЗЕТА« ШТАМПАРИЈА ПОДГОРИЦА

ЉУБОМИР ГЛОМАЗИЋ

200

ЦЕНТРАЛНА
НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
ЦЕТИЊЕ

ИНВ. Број

II 1164

КРАЉ НИКОЛА

— ИСТОРИЈСКА СЛИКА —

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE

DURĐE
CRNOJEVIĆ

ИЗДАЊЕ: КЊИЖАРЕ ПЕРА С. ВУКОТИЋА
ПОДГОРИЦА

1931.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE

ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

Национална библиотека
Црне Горе

КЉУЧНИК

— НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА —

ИЗДАВАЧ: ИМПЕРИЈАЛНИ СТИЛ

ДОПЛАЋАЊА

П Р О Л О Г.

И потону српски народ. Неста га. До-
ђоше Агарјани, заузеше Србинову земљу.
Закука мало и велико. Градова несташе. Се-
ла се претворише у гробља. И би тако за
пет сто година.

У том јадy и чемеру, искра слободе
тињаше у српској Црној Гори, гдје се многи
Србин склони да буде заштитник сироти-
ње раје, да буде заштитник Србинове ми-
сли. Ибрани је заточник пет стотина година.

Послије много љета и година дође дан
да заточник, са својом сестром Србијом
поведе борбу за ослобођење.

Тада, замрачи се сунце Црне Горе. Из-
даја се дотакла њега бранитеља и осветни-
ка косовскога. Рекло се да је издао род свој.

Не. Није издао. Издаја је покушала да
му удари печат издајнички на чело.

Али Бог и геније српскога народа осве-
тио је образ црногорски. Црна Гора у своје
сјају блиста се у круни српског народа.

О издаји страшној и великој проносе
се приче кроз гудуре Црне Горе, прича мало
и велико — причаћу и ја да српство види,
да свијет зна, да је Црногорци до посље-
дњег даха бранио своју земљу, да је био го-
тов умријети за род свој — да Црна Го-
ра није издала.

Коб је скобила Црну Гору — Црна Го-
ра је издана.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

КРАЉ НИКОЛА

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE

ЂУРЂЕ
CRNOJEVIĆ

ЛИЦА:

НИКОЛА - краљ Црне Горе
ДАНИЛО - књаз и престолонаследник
МИЛИЦА - жена књаза Данила
ПЕТАР - трећи син кр. Николе и ком. Ловћ. Одред.
ЈАНКО ВУКОТИЋ - прво Мин. претсједник — до-
ципије послјије П. Пешића начел. штаба црн. војске.
ЛАЗАР МИЈУШКОВИЋ - посљедњи Мин. претсје-
дник Црне Горе.
МАРКО РАДУЛОВИЋ - Министар правде.
ВОЈВОДА ГАВРО ВУКОВИЋ - бив. Мин. спољних
послова и народни посланик.
МИЛО ДОЖИЋ - претсједник Нар. скупштине.
I, II и III - народни посланик
I и II - ордонанс официр Књ. Петра
I, II и III - официр на Ловћену
I, II, III и IV - војник
I, II, III и IV - Црногорка
ИНАЦИЈАЛНА - Херцеговац
БОЖО ЈАНКОВИЋ - начел. Врх. Ком. црн. војске.
ПЕТАР ПЕШИЋ - помоћник начелника Врхов.
ком. црн. војске и сердар Краља Николе.
КОМАНДАНТ I и II официр Ловћенског сектора.
ВОЈВОДА ЂУРО ПЕТРОВИЋ - Коман. Херц. одреда
ЈОВО БЕЋИР - Командант Никшић. дивизије.
РИСТО ЛЕКИЋ - Начелник штаба Хреџ. одреда
НИКО ПЕЈАНОВИЋ - бригадир.
I и II - војник из Кучко — братон. бригаде.
ВУКОВИЋ - студент из Приморја
МАРКО РАДОВ - признати јунак црногорски.
ЂУРО ЈОВАНОВИЋ - сељак са Бјелоша — про-
зват од краља Николе: кнез бјелошки
ИЛИЈА БЈЕЛОШ - камердинер краља Николе.
I, II и III - перјаник.

Главари у пратњи краљевој, официри, војници,
ађутанти, перјаници, камердинери и слуге краљеве.
Догађа се у Црној Гори: на Цетињу, Ловћену, Вилу-
сама, Никшићу и Подгорици — као и у заузетој ва-
роши Будви близу Цетиња.

ПРВИ ДИО

1. ПОЈАВА

ЦЕТИЊЕ.

— Кабинет за рад у двору краља Николе — Сто. За столом краљ Никола.

КРАЉ НИКОЛА. *Сједи и чита телеграм који је престолонаследник Александар послао Краљу Николи о објави рата Аустрије Србији:*

„Њ. В. КРАЉУ, ЦЕТИЊЕ.

Покушали смо свемогуће не би ли могли уштедити српском народу нове жртве и терете, али нисмо успели, јер је Аустроугарска тражила да примимо на жртву драгу независност. Бог је ваљда тако хтео да српски народ још једном стави свој живот у одбрану целог српства. Уверен сам да мој драги деда још јаче може да цени колико је био неоправдан напад Аустроугарске, који је смишљен био да зада смртни удар сјајној будућности српскога народа. Испуњен сам великом радошћу, кад сам сазнао и ако у то нисам ни сумњао, да се Црна Гора солидарисала са Србијом у одбрани српскога народа. Наредбу за мобилизацију целе српске војске издао сам.

Свемогући Бог и помоћ царске и моћне Русије биће на страни српске правде, а тако исто и јавно мњење цивилизоване Европе.

Шаљем поздрав мојем драгом и мудрому деди и храброј Црногорској војсци.
АЛЕКСАНДАР“.

Зовни

Улази перјаник

ПЕРЈАНИК. Заповиједајте, Господару.

КРАЉ НИКОЛА. Зовни ми књаза Данила

Улази књаз Данило. Краљ му пружа телеграм, који књаз Данило узима и чита.

Послије мале паузе....

КРАЉ НИКОЛА. Шта кажеш на то „Испуњен сам великом радошћу, кад сам сазнао и ако у то нисам ни сумњао, да се Црна Гора солидарисала са Србијом у одбрани српскога народа“...

Одавно још од погибије Књаза Михаила, ја страдам од те сумње. Док је књаз Михаило жив био, ја сам тај владалац био, ако се српство уједини: да жртвујем свој престо и да га дам књазу Михаилу.

Ја сам пјевао, а не књаз Данило.

„Пред шатор ћу стражит краљу“:

Кад погибе Књаз Михаило мене Русија кандидова за српски престо, јер књаз Михаило оста без потомака.

Мене, потомка владике Данила који у јеку турске царевине удари темељ династији Петровића и ослобођењу српскога народа, унука светог Петра, кандидова Русија. И шта би?! Србија претпостави мени једно дијете, које ни српски не знаваше, за кога се не знађаше ни чији је: да ли Обреновића или Кузин — па мјесто мене дође он.

Хајде и то сам опростио. Његов предак био је књаз Михаило, велики Србин и патриота, који је Црну Гору и мене обилато помагао. Прешао сам преко тога.

Дођоше ратови 1876 године, гдје се ја борих читавога рата, а Милан издаде и закључи мир. Ја продужих. Дочеках са пушком у руци да Русија зарати. Добих земљу и градове. Прославих се. Назвах се побједником Фундине и Вучијега Дола и остах и даље у овим кршевима. А Милан?. Поста Краљ Србије, да умре као човјек Аустрије и остави кости ван отаџбине.

Дође му син. Наслиједи престо. Почини триста чуда. Узе жену са сокака. Оскрнави престо. Опогани кућу Обреновића. Прогони добре и честите, као и његов отац, да сам их и ја, чак, у Црну Цору примао. Народ српски чуо је за мене, видео моје јунаштво — и шта би послје свега

тога?! Кад убише краља Александра, жена му дође главе, рекох: вријеме је да на тебе и на твоју ћецу дође ред, престо је твој.

Али ни сада ме Србијанци не хтједоше — изабраше Петра.

Петра, мога зета при мени свјетском политичару, европском тасту, рођаку европских дворова-што сам све добио, не сјајем и блеском дворова, богатством и величином земље, него сјајем и блеском свога ума.

И на мјесто моје, потомка од двјеста година славне и свете куће Петровића, — изабраше Петра кога сам ја на Цетињу прехранио и учинио да се за њега зна. — Ће му је тада отац био, кад мој стриц Данило, на Граховцу, ослобађаше српство,

Е, ако је ко изазван ја сам. Ако је и за српство много је. И сада шта долази? Рат. Послије рата ево уједињења и ти, сада, Никола Петровићу, треба да скрстиш руке и да гледаш како ти Шумадинци стимају и Црну Гору. Неће...

звони — улази ађутант

АЂУТАНТ. Изволте, Ваше Величанство.

КРАЉ НИКОЛА. *Даје му телеграм.* Однесите овај телеграм министру претсед-

нику и реците му да дође са господом.

Ађутант одлази

КРАЉ НИКОЛА. *Окрећући се Данилу*

Шта кажеш ти на ово.

КЊАЗ ДАНИЛО. Ја сам ти, тата, увијек говорио: каква Србија и њена политика. Зар на Балкану има политике. Ти се бориш за некакво српство, названо од Србијанаца „шупља фраза“. Зар за ту „шупљу фазу“ дати себе и Црну Гору. Зар се не може ван српства лијепо живјети. Ја сам тога српства вазда сиган био. Поред српства имаш још и словенство са Русијом, њеним мужиком прљавим и његовом словенском глупам душом.

треба видјети Немце и њихове владатеље како живе...

Чује се с поља, вика и повици, Живјела Србија. Рат Аустрији. Живи Краљ Никола. С пјесмом Онама онамо, маса народа долази пред двор и акламира краља.

Улази Перјаник

ПЕРЈАНИК. Господару, велики је свијет навалио испред двора и кличу Вашем Величанству,

Перјаник излази

КРАЉ НИКОЛА. *Устајући*

Ово је моја судбина. мрзјети их а клицати им. Тако је било и за вријеме анексије, али сам им тада доскочио.....

Излази на балкон

Чује се: Живио! Живио! — Краљ мане руком и све се утиша.

КРАЉ НИКОЛА. Црногорци, соколови моји, знам ће вас боли, за Србијом, за нашом драгом Србијом. И мене, Црногорци, срце боли. Сви ћемо за Србију и српствоинути. Ко неће тај није човјек, тај није Србин. Шта ми остаје, витезови моји, него вас повести за мојом пјесмом: „Онам’ онамо“:

Да светимо и извршимо аманет од Косова: уједињење и ослобођење српскога народа.

Живјели, моји мили Црногорци.

Повешћу вас у славу и у бој, да види српство, да види свијет, какве соколове имам. Живјели.

Чује се „Живио! Живио!“

ЈЕДАН ИЗ НАРОДА. Браћо, пред нама је наш Краљ, наша узданица, побједник са Вучијега Дола и пјесник „Онам’ онамо“. Не бринимо за будућност српскога народа. Пред нама је краљ Никола који нашу судбину држи срећно и моћно.

Живио мили Краљу.

За тобом и у ватру и у воду.

Разилазе се. Чујесе пјесма: „Онам’ Онамо“

КРАЉ НИКОЛА. *Враћа се.* Па чу ли. По-

здрављају и кличу. Пјевају „Онам’ Онамо“. Да, давно је то било, кад сам и ја тако осјећас, а и данас осје...

КЊАЗ ДАНИЛО. Шта осјећаш. Да ти се опет свете. Да те изигравају. Да си им за поткусуривање.

Шта учињеше са мношвом кад дођох, из Беча у Биоград, приликом крунисања краља Петра. Рекоше ми да нијесам хтио доћи прије но су ми паре дали. Нападоше ме што сам из Беча дошао. Криво њима што мене Беч држи, а раније кад су они у Бечу били онда је Беч био добар. Шта су спремали 1907 године? Хтјели су да ти главу узму.

Шта урадише с тобом за вријеме балканског рата. Спремаху балкански савез без тебе, без твога знања. Кријаху, јер говораху: „нијеси поуздан“. И у мало не закључише уговор без тебе и чак да зарате без учешћа твога, да те бесмртно обрукају пред народом и пред Европом.

Јеси ли ми сам причао, да си само ти, твојим умом и твојом хитрином, успио да преко Грчке и Бугарске ускочиш у балкански савез, — иначе оста. Овако ускочи и да опереш себе пред словенством зарати десет дана раније. Рат почиње 24 септембра 1912 године а ти закључујеш уговор са Србијанцима 14 септембра, на десет дана пред

рат, док је Србија уговорила са Бугарском савез још у фебруару мјесецу 1912 године.

Ко то све учини, ко ти све то приреди. Србија. Твоје српство, твоја илузија вјечита.

Шта је то српство: чобани, кожуси, гусле и свирала.

Ја те не разумијем докле ћеш тако.

Ето, јуче си опет звао да ти свирају уз гусле. Не разумијем свирање на једној жици, музику у једном тону, а кад је Јута на клавиру свирала Бетовена јуче на чају код мене, ти се разговараше са војводом Илијом о Граховцу.

КРАЉ НИКОЛА. Опрости Дано, твој тата је слаб на спрам тога српства ђавољега, али су ме отријезниле бомбе 1907. год.

А што рече за балкански савез.

Такнуо си ме у живац. Шта учињеше Србијанци. Хоћаху да ме избаце из балканског савеза. Мене, цара јунака, напоље кад се полази на Турчина! Зашто? Плаћеник Султанов, за то што сам на дар добио двор и јахту. Мени је двор требао, продао сам га, узео паре. Имам море — треба ми јахта. Али да сам добио сто дворова и сто јахта ја бих на Турчина кренуо. Гђе ми је вијек прошао него у борби са Турчином. Омер пашину сам водио, седамде-

сет шесте косио — добијао и губио — али опет добијао. Од мале Црне Горе створио велику државу све у борби са Турчином. Па сад хајд' из савеза, мене, краљу Црне Горе. Дано, не брини, та-та ће се знати осветити.

Сад ми је пало у дио, па или..... или ... Србија ће ми пасти у руке.

Улази ађутант

АЂУТАНТ. Ваше Величанство, дошла су господа Министри.

КРАЉ НИКОЛА. Нека уђу.

Улазе министри

КРАЉ НИКОЛА. Господо, послао сам вам телеграм, који сам добио из Србије од престолонаследника Александра гђе ми јавља за рат са Аустријом.

Али Ви, господо, знате да ја, као уставни владар, поштујем народна права па сам за то да се позове Народна скупштина и да она рече: хоће ли рат или неће. Крв се пролива, треба одговарати.

ЈАНКО ВУКОТИЋ. И раније смо, Господару, рат објављивали, па смо га, као балкански, објавили прокламацијом.

Боље би било, Господару, одмах одговорити са објавом рата. У метежу који предстоји Србија ће морално бити

јача, кад види да је Црна Гора са њоме, јер се Европа не изјашњава.

Сва Црна Гора, Ваше Величанство, тражи рат са Аустријом, кад је Србија нападнута.

КРАЉ НИКОЛА. Не мислите, ваљда, да ја осјећам друкчије него мој народ. Гђе је мој народ ту сам и ја, а и гђе бих друго био. Каква је улога Црне Горе, шта је њено него да буде Шпартасрпскога народа. Али народ даје своју крв, нека о њој и проговори.

Нареди као што сам и рекао.

Одлазе

II ПОЈАВА.

Сала скупштинска у „Владином дому“.
Долазе народни посланици — сједе у клупе.
Тајна сједница.

МИЛО ДОЖИЋ. Господо, као што знате Аустро-Угарска је објавила рат Србији и напала је Биоград.

Послије два крвава рата Аустрија напада српско племе, уморно и крваво, хоће да га малаксала уништи. Србија зове нас, зове своју браћу у помоћ.

На нама је, данас, Црногорци, да кажемо браћи Србијанцима: хоћемо ли заједно гинути и крв проливати за спас и слободу српскога народа, или ћемо гледати како нам браћу кољу.

Чује се силно: Рат Аустрији: Рат Аустрији. У живот, у смрт са браћом својом.

Има ријеч војвода Гавро Вуковић
ВОЈВОДА ГАВРО ВУКОВИЋ. Господо, због атентата у Сарајеву, који је лишио живота престолонаследника аустријскога и његову жену, Аустрија, жељна освете, објавила је рат Србији. Послије објаве рата Аустрије Србији, претстоји борба читаве Европе. Ту ће, господо, бити судар великих држава. У том судару, у тој борби, Црна Гора слаба и мала, шта може добити, — а лако може пропанути. Ми знамо, господо, из искуства, да кад смо год ратовали у друштву са великијема: да су велики добит дијелили, ~~на~~ мали кусур плаћали.

CRNOJEVIĆ

За то, господо и браћо, моје би мишљење било да Црну Гору причувамо, да, за сада, Црна Гора остане неутрална — по страни — да видимо развој догађаја.

Чује се: То би била издаја. То Црна Гора није никад радила. Хоћемо рат, па или живот или смрт.

ПРВИ ПОСЛАНИК. Да се, браћо Црна Гора чувала, Турци би и данас били на Цетиње.

Нећемо је чувати, но ћемо је уложити у темеље опште куће, као што су и кости њених синова уложене у бедеме турских градова, бранећи сиротињу рају.

Не да је чувамо, но да је наложи-мо на огањ, да се из тога огња, из те ватре, роди српско племе.

У борби се Црна Гора родила, не-ка у борби и умре за српски народ.

Зато, браћо и господо, ја сам да се објави рат Аустрији, да се бијемо и крв лијемо док и српско сунце или сине или погамни за увијек.

*Чује се: Тако је. Рат Аустрији...
Живјела Србија... Живјело српство....
Живјела браћа наша.*

ДРУГИ ПОСЛАНИК. Браћо, првим топом који су Аустријанци опалили на Биоград, објавили су рат српском народу.

Шта чекате Црногорци?! Ко је Србин у рат.

ТРЕЋИ ПОСЛАНИК. Браћо, ја мислим немамо што да решавамо. Српски је народ у опасности, Црна Гора, његов заточник од Косова до данашњег дана, има да да крв своју за браћу своју, има свој мученички живот да заложити за браћу, па или с њима заједно да умре или да живи.

Чује се. Тако је. Тако је и ипак друкчије.

Због тога, браћо, предлажем да се донесе резолуција којом се обављује рат Аустрији.

Резолуција би гласила овако, *чита:* „Народна скупштина, на сједници од 19 јула 1914 године донијела је једногласно усвојену резолуцију, којом с обзиром на данашње стање, одобрава све од Краљевске владе до сада предузете мјере за одбрану Отаџбине и једнодушно тражи да се Аустро-Угарској, која је препадом напала братску и савезничку Србију, објави рат“.

МИЛО ДОЖИЋ. Прима ли Скупштина прочитану резолуцију.

Чује се: Прима. Живјела Србија. Господо, објављујем да је Народна скупштина примила резолуцију којом се, једногласно, тражи рат с Аустријом.

Резолуцију, о објави рата, понијеће депутација, на челу са претсједништвом скупштине, Краљу у Двор.

Објављујем да је данашња сједница Народне скупштине завршена.

Посланици се разилазе

III ПОЈАВА

Салон у Двору Краља Николе. Краљ Никола и Књаз Данило.—

Улази ађутант

АЂУТАНТ Ваше Величанство, дошла је

депутација из Народне скупштине и
моли да уђе.

КРАЉ НИКОЛА. Нека уђе.

Улази депутација

КРАЉ НИКОЛА. *На ногама.*

Добро ми дошли, господо.

Срећан био рат и мени и вама и
свој Црној Гори.

Биће велике тегобе, биће мука и
невесља, али Црногорци су за муке
створени.

На Биоград је први топ опаљен.
Саборна је црква порушена, кандила
су крвљу попрскана, свијеће су пред
Божјим мученицима угашене.

Освета нас, Црногорци, зове, да
бранимо браћу.

МИЛО ДОЖИЋ. Господару, испред Народне
или скупштине слободне Црне Горе, по-
слати смо да донесемо резолуцију сво-
ме Господару, да му кажемо да нас
води у смрт и живот.

Србија, наша сестра, нападнута је.
Српски је народ угрожен. Непријатељ
хоће да нас, послѣ два рата, уморне
и неокријепљене сатре, хоће да утре
српско племе.

Црногорци вјечити бранитељи срп-
скога народа и заточници од Косова,
зову свога Краља, да их поведе — у
бој, у смрт. Не у живот. Живот ћемо

дати нашим потомцима. Ми хоћемо у смрт, да преко наших љешева, преко наше крви, свану бољи дани нашој дјечи.

Хоћемо да преко наше смрти — они уђу у живот.

Све наше стављамо ти пред ноге па ради како хоћеш, Господару.

Живио, Господару, на дику и понос српства

Предаје резолуцију

КРАЉ НИКОЛА. *Чита резолуцију — Пошто је прочитао:*

Добро, бора ми, ја сам се овоме и надао.

Црногорци, и ја сам спремио одговор престолонаследнику Александру. чини ми се, неће бити гори од тога вашег

Чита:
„Њ. Краљ. Височанству наследнику Александру — Биоград —

Понос српскога племена није допустио да се иде даље у попуштању. Слатке су жртве, које се подносе за правду и за независност народу.

У име Божје, а уз помоћ наше вјековне заштитнице Русије и симпатије цивилизованих народа, наш ће српски народ и из овога великога, наметнутог му искушења, побједнички изаћи и обезбиједити своју сјајну будућност.

Моји Црногорци, већ су спремни на
граници да гину у одбрани наше не-
зависности.

Живио мој мили унуче, на радост
твојега драгога оца и моју.

Живела храбра српска војска.

Живело наше мило српство.

Твој ђед Никола“.

Чује се: Живио, Живио.

Депутација одлази:

КРАЉ НИКОЛА Чу... ли... Скупштина изгла-
сала рат... У Скупштини сам покушао
да се не објави рат, али је покушај
пропао.

КЊАЗ ДАНИЛО То сам знао, чим си допу-
стио да се Скупштина сазове.

Да си мене послушао овога било
не би.

КРАЉ НИКОЛА Ништа се не губи. Ја ћу рат
водити. Водићу га тако да ћемо ми
добити, макар Србијанци пропали.

КЊАЗ ДАНИЛО Требао си од Аустрије узе-
ти Скадар са околином, Спич и пет
милиона круна што ти је давала за
неутралност.

Новац је то.

Новац је Бог.

Куд ћеш са чобанима. Да газиш
културу коју су Њемци на Балкан
донијели.

Али ти не хтје. Хоћеш да ти се да Бока и Дубровник.

Ко ме? Кога би сјутра послао у Дубровник? Ко би те тамо престављао?

Кад се оно сјетим, приликом маневре аустријске флоте, кад сам у Дубровнику био код Франца Фердинанда, гледао оно чудо сјаја и господства, па сада помислим — да тамо дође неки твој војвода или сердар у опанцима са неопраном кошуљом — чисто претрнем.

Ваше сердарство и војводство мирише ми на сточарство и земљорадњу. И ти сердари и војводе са неопраним кошуљама, у опанцима газили би по Страдуну!.....

Друго, против кога ти идеш?

Запамти добро, није ту само Аустрија — ту је њемачка царевина.

Царевина, коју по спреми војничкој још свијет није видио.

Осјетио си сам, често, тата, страх Европе пред њом. Њен је рат.

Тући ће она редом Француску и Русију,. Кад њих потуче доћи ће до споразума између ње и Енглеске и до подјеле свера. Не заборави да су то два германска племена. Они се такмиче да подијеле свере за трговину, а не да једни друге униште.

Шта ћеш ти, у том хаосу, са твоје 20.000 сељака, То су пристраже

Њемачке, извиднице данашњих војсака.

Знаш ли ти да Њемачка броји 80.000. митрољеза, а ти си их у балканском рату имао осам?! Она има 20.000. топова, колико их ти имаш?!

Хоћеш ли, поред свега овога, да играш улогу владике Данила, који купује по двије оке барута у Котор, па ратује са Турском кад Русија нареди.

Турска прегази Црну Гору, а Русија је заборави при закључку мира.

Само запамти Њемачка није Турска — да те прегази па остави. Ово су Њемци, да те, кад станеш на пут, униште.

Зашто све то чињети, кад је и сувише јасно, на чијој је страни побједа. Надаш се ваљда у Русију и у Француску. Прва је од глупости пропала или ће пропасти, а друга је дегенерисана.

Не брини, моје тврђење вријеме ће ти брзо освједочити, ако већ и није.

Сјећаш се рата руско-јапанскога. Сви сте говорили: јача је Русија. Сви сте се варали осим мене. Знао сам ја колико вреди Русија. У част побједе јапанске дигох здравицу у Подгорици.

Сви сте се љутили на мене, али ја једини погодих.

И данас ће тако бити.

Ево, сад је почетак ратовања, —

па шта би? Оде Белгија и источна Француска. Руси трче у помоћ, видећеш шта ће од њих бити.

КРАЉ НИКОЛА. Дано, ти твога тату не разумијеш. Ја сам могао да не сазивам Скупштину. Ја сам мога' да се рат не објави, али то би значило цијелом свијету казати што мислим. Чак сам чуо да су официри у Мин. војном, одржали некакву сједницу, на којој су ријешили, ако не објавим рат, да ће они сви прећи у Србију да се бију с Аустријом.

Овако је боље. Рат хоће народ, нека буде. Ја ћу рат водити.

Знам ја што значи рат. Водио сам ја ратове. У рату треба читава душа народна да учествује, да се подстиче, да се напреже. Тоба сада бити неће. Рат ће се водити без душе. Народ ће малаксати. У том моменту ја ћу се појавити и као спасилац државе и као спасилац династије.

Тада ће мој Балкан бити, кога ће водити династија Петровића.

Вријеме је да се отријезним, да се ослободим те илузије српства, кад је ту стварност црногорство — кога стварам толико доба. Дано:

Ко црногрству не био вјеран,

Богом и људма свуд био ћеран.

КЊАЗ ДАНИЛО. Ништа ми твоје црногорство није милије него српство, само је,

у толико боље, што је мање, па ће лакше да га нестане, да га нема.

И једно и друго је Балкан, а Балкан је варварство.

Зар није боље да завлада силна Њемачка царевина, која ће ме једнога дана примити да постанем принц велике Њемачке државе.

Волим бити принц њемачки, него цар српства, гдје владари не умиру као остали људи.

Штета што нећу бити Црногорац, што нећу бити Србин. Нећу знати уз гусле. Нећу разговарати о Косову и Цареву Лазу, ускоцима и хајдучима, који су ускакали у Млетке и Турску, те крали и отимали, сјекли носеве и турчили се.

Коме да импонује једна нација, која је читаву историју провела у ропству, гдје је херојство: пљачка и отимање, историја: ропство и убијање својих владалаца; велики национални подзизи: бјежање у масама из своје отаџбине, иначе у историји названа сеобом; напуштање вјере и служење туђину.

Шта смо дали човечанству, шта смо урадили на култури, осим што смо сметали да Њемци завладају Балканом и пренесу културу на исток.

КРАЉ НИКОЛА. Тешко ми је... Боли ме... Ја сам побједник са Фундине, са Вучијега

Дола. Ја сам са мојим Црногорцима халакао на све стране у борби са Турчином, па сад се свега тога одрећи. Зашто? За љубав твоју? Не! Али хоћу за мржњу, за жељу да се осветим Србијанцима који ме гоне, који ми раде о глави, који не трпе ни мене ни моју династију, који ми сметају да постанем балкански цар.... Нијесам залуду спјевао „Балканску царицу.“

Али народ хоће рат, нека буде. Доћиће вријеме, да буде како ја хоћу. Знаш како је Владика рекао:

„Пучина је једна стока грдна“.

Ево је ће се дере, ће виче, нагони те да радиш како она хоће. Почећу како она хоће, али ћу довршити како ја хоћу и опет ће плескати и славити ме као спасиоца.

Шта сам само радио за вријеме анексије:

У мају мјесецу 1908 године. као што знаш, био сам у Бечу царски дочекан. У Бечу су ми казали за анексију и да је Русија пристала. Још од 1881 г. споразум је био између Бизмарка и Александра III. односно Босне и Херцеговине. Русија је, још тада, уступила Босну и Херцеговину Аустрији. Сад све то знати, па се чињети да не знаш није лако. Овамо знам, овамо треба да надам ларму: како Аустрија

хоће да прегази Србијанце — а мене жао.

Смијешно је то било. По Цетињу се чине демонстрације. Чак и жене демонстрирају. Предводи их књегиња Ксенија. Дошле пред двор. Ја са балкона држим говор, читај моју пјесму: „Црногорки“

Жене траже рат!...

Бе је то било, у Црној Гори, да се жена пита за рат?!!

Е да ти право кажем, и данас кад се тога сјетим, није ми мило.

Данас је друкчије. Данас је игра тежа, али је и плијен већи. Може ми Србија лако панути у капу.

Шта сам само чинио са Русима:

Оне године кад умрије Александар II одох ја у Петроград. Тамо ме лијепо ка' добри Руси, дочекаше, Ти знаш шта ја о њима мислим. Дадоше ми Зимску палату на расположење. Са мном Блажо као ађутант. У јутру, у част моју, на Марсовом Пољу дефиле трупа. Војска, козаци, цар и читава Русија. Мој пук на челу трупа. Ја у униформи, а на коњу ка' на горској вили.

Пролази пук са заставом. Ја с коња поздрављам. У то ми дође нешто, те ја викни: малодјец, скочи с коња, обмотај се заставом, па се стани грлити и плакати са војницима. Руси поманитали, вичу: ура, ура — да је све одлијегало.

Цар са сузама загрли ме, племство ме
гледа ка да сам патријарх. Урнебес један
— кажем ти. Одатле сам у триумфу отпра-
ћен до Зимске палате. Блажо ме гледа
и видим чуди се. Кад сам пресвлачио
одијело упитам Блажа: Шта велиш, уми-
јем ли, а...? Блажо ме гледа пренеражен..

КЊАЗ ДАНИЛО. Молим те, тата, не буди
Србин, па ће све бити добро. Тебе да
није то осјећање кварило, ти би много
бољи био,

Осјећање и рачун треба да иду
заједно.

Рачунати значи осјећати.

Обичном Црногорцу, тата, иде у
рачун да буде Србин — тебе не иде.

Он са српством добија — ти губиш.
Петровићима је, тата, у јединству
гроб, Црногорцима спас....

Ти и нијеси Србин, ти си Црногорац.

Зета и Рашка вазда су се биле и
гложиле. Историја не зна за српство.
Ко га води? Воде га мртви, а живи га
руше.

Шта раде Мрњачевићи, Балшићи,
и Црнојевићи, него се боре против
српства. За кога? За себе.

Па да ти данас будеш назаднији
од њих.?

Шта треба, друго да ради динас-
тија Петровића него то исто.

Ти немаш рачуна, тата, да будеш Србин.

У српству и на његовој територији постоји Црна Гора и Србија. Постоји династија Петровића и Карађорђевића. Оне не могу заједно. Једна искључује другу. Једна не трпи другу. Треба жртвовати Црну Гору за Србију, Петровиће за Карађорђевиће, а дотле нијеси дошао, тата.

Сигурно је боље бити краљ Црне Горе — него поданик Србије. Није никаква мудрост краљевину претворити у покрајину, Црну Гору у округ Србије. То не би чинио ни човјек мање памети а не ти, тата.

КРАЉ НИКОЛА. Не бој се Дано. Док сам ја жив — то бити неће.

Не треба ми ни Србија ни српство. кад ја прспанем. Ђе нам је двјеста година мука и невоља. Зар све то да одлети у ништа. Зар да плодове куће Петровића понесу Србијанци. Неће..... Слушај Дано, предузећу ја све да изиграм Србијанце, да изиграм њихову политику.

Књаз Петар је у Будви.

Ја ћу сјутра на Ловћен.

Послије идем на Грахово и Вилусе. Ти ћеш у Атину па преко Италије у Швајцарску. Ту је и њемачка граница...

Ти почни, књаз Петар ће довршити.

*Чује се куцање — Улази књегиња
Милица, — Јута — жена Данилова —
Њемица здрава, једра, плава, висока.*

КЊЕГИЊА МИЛИЦА. *Окрећући се краљу
Николи.*

Добар дан, папа.

Ја сам хтјела код Вас, драги папа,
да Вас видим, па мени казали да ви
нешто разговарате, па ја не могла да
уђем.

КЊАЗ ДАНИЛО. Разговарај француски, кад
не знаш црногорски.

КЊЕГИЊА МИЛИЦА. Ти, Дано, већи Ње-
мац од мене. Ја Њемица, али хоћу да
живим у овом свијету, и ја ћу да га
вољела будем, али ти мени не даш. Ја
хоћу да будем добра, да будем његов
учитељ, али ти ми не даш. Све наше
он: не ваља, он добар, он сељак, чо-
бан. То не добро, ја њега волим, он
бољи од Њемац, он поздравља, он
воли, он је бистар — само Њемац
ради — али ће и он да буде.

КЊАЗ ДАНИЛО. Ти си Њемица, ти не ме-
жеш да уђеш у овај свијет. Он тебе
мрзи. Ти си за њега Шваба. Он мене
почиње мрзити због тебе. Али Богу
хвала, ја нијесам ни Црногорац ни Ср-
бин. Од свих српских и црногорских
земаља највише бих волио живјети у
Швајцарској.

КРАЉ НИКОЛА. Немој је, Дано. Слатка је та твоја мала, дебела. Како је добра, напредна — *petite bouche, petit Kultur, petit enfant colossal...*

Ти сам не знаш шта имаш.

Воли је, Дано. *Улази ађутант и даје Краљу Николи штампану прокламацију. Књегинђа Милица излази.*

КРАЉ НИКОЛА. *Узимајући прокламацију.*

Све је готово. Борба је почела и наша игра. Никога немамо са собом и Бог је против нас, али ћу и њега надмудрити: „Прегаоцу Бог даје махове“.

КЊАЗ ДАНИЛО. Видим, тата, да ствари почињеш гледати како треба — али те и догађаји уче. Гледај њих казаће ти да имам право.

Крупни се догађаји дешавају, ко сада, на погрешну карту стави — изгуби све.

Овај твој рат више нијесам могао гледати, доста сам био болестан. Једва чекам да идем. У Атини, код Константи-на и Вилхелмине надам се, загладићу погрешке које си ти учинио.

У Швајцарској, мислим да ћу доћи и до новца — згодна је позиција. Ту је берза и граница. На берзи, надам се, тата, да ћу зарадити као и ти на бечкој, у почетку балканског рата.

Што се тиче границе и новости у тебе се надам.

КРАЉ НИКОЛА. Ти, Дано, сврни у Атину
па ћеш у Швајцарску. Види и јављај.

Књаз Петар је у Будви, а ја идем
на Ловћен, Грахово и Вилусе — да
спасавам себе и династију.

Ловћен ће бити капија за нашу
династију, ту ће капију чувати књаз
Петар.

Ако би што зарадио, Дано, не за-
борави на твога сиромаша тату, јер је
врло потребит, — један дјеличак, ма
мали, — мали од циглих 5-6. милиона
круна. Знаш прелијепо, Дано, да ћу
ти ваљати са новостима. које су, да-
нас, жежено злато.

одлазе.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA

CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

XXXXXX
XXXX
X

ДРУГИ ДИО

1. ПОЈАВА

БУДВА

Једна обична кућа у страни, ван бедема градских, пред којом стражи војник. То је стан Књаза Петра. Пред њом ватра наложена и око ње група војника. Војник на стражи шета, војници око ватре разговарају. Из куће се чује: Идем, нећу, кец, дама, фарба, прошао, носи паре,.....

ПРВИ ВОЈНИК. Баш правде нема. У миру се мучи и о јаду ради: потрчи тамо, послушај овамо, — никад смире. Дође рат, опет трчи. Господи вазда добро. Они се веселе, сједе у сувоти, картају се, а сиромаш нека издире.

ДРУГИ ВОЈНИК. Вазда ти је тако било. Зар се и у пјесмама не пјевају товари блага и господства, а сиротиња гола, боса и неопасана.

Бог је створио господу да заповиједа, а сиромаша да слуша. Али опет је рат добар. Лежиш, једеш и бијеш се. Да ми није куће могао би овако сто година. Можеш погинути, а можеш

да не погинеш --- све је у Божјој руци. Умријећеш и код куће. Ја знам неколицину те су испред рата на неколико умрли. Да се заратило па погинули, сваки би рекао да није рата још би живјели.

Нема ту ништа, умреш ако ратујеш, умреш ако не ратујеш.

ТРЕЋИ ВОЈНИК. Не бих ви ја, људи, ништа више желио, него да знам хоће ли се о нама причати као о старим сењским ускоцима и хајдуцима, када се ишло по четама. Све ми је то на уму. Да знам да хоће не бих жалио сјутра погинути.

И још ми је једна друга, људи, на уму: хоће ли нам се ово признати.

ДРУГИ ВОЈНИК. Што велиш, хоће ли се причати о нама. Хоће сигурно, ја добро, ја зло. Ама како смо почели, има неко доба, прије зло но добро.

Но јеси нека будала, што кажеш: хоће ли нам се ово признати. Мени ти је више на уму ћеца и жена шта раде и имају ли хлеба -- но сва та твоја прича.

ТРЕЋИ ВОЈНИК. Нека имена ти божјега. Није то мала ствар да ти се призна. Па дође медаља, дође јесен, окупе се момци и ђевојке на сијело, ти се десиш, па чујеш шапат око себе: који је то чојак те му је медаља на прсима, а

ти се чиниш да не чујеш, па затураш неку крупну причу.

Ја да ти право кажем, да није пусте медаље, не бих је палио ове рати, а овако, кад почне пуцати, вазда помислим: ево ти је. Новица, овога пута утећи неће.

Једном је, људи, умало добио нијесам. Опколили неке, када ударисмо на Будву, али ја стигох доцкан, те кад ме виђе официр, рече ми, други пут, Новица, мало хитрије, па ћеш добити медаљу. Питах га ја, бих ли је могао добити онако оскочке г. официру. Како оскочке, жив био, рече ми. — Онако да се не пуца. — Како да се не пуца. Па ни ови велики не пуцају ђавољу, па прси пуне медаља, — одговорим. Не шће ми ништа рећи, ама ћу га опет припитати.

Чује се труба на узбуну затим топови и по која пушка, па се умири све. Трче војници, те и ови око ватре одлазе.

2 ПОЈАВА

Соба књаза Петра — Сто. На столу њем. новине „In teresauter Blatt“ — Долази Књаз Петар мало напит и два официра.

КЊАЗ ПЕТАР. Па, господо, како је. Добри Хупка. Замислите прекјуче сам му пи-сао, јер се телефон покварио, а јуче

сам му послао Рогана Милошевића. Писмом сам га молио да ме извијести има ли што ново.

Видим, разумио ме је. Одговорио ми је. Послао ми је и новине.

Заборавих вам писмо показати. Али нећу. Боље је да не знате. То су врло крупне ствари. То се тиче Хупке и тате.

Знате ли да сам весео. Дошла је попадија из Брајића. Лијепа пуста ко саливена. Оне снаге на далеко нема — Али није то главно...

Јесте ли, Црногорци, јесте ли књажеви људи, да вам кажем веселу вијест. Веселје ће ноћас да буде.

Јавља ми Хупка:

Биоград је пао. Ноћас ће да буде цумбус. Свираће музика, ожалићемо Биоград. И право је. Доста се држао. Право је било да падне.

Попадија је ту, лом ће да буде, кажем вам.

На моју официрску ријеч, господо, увјеравам вас да је попадија једна солидна жена.

Све ми се нешто у глави мути.

Љут сам, господо, морам да се одморим.

Одлази.

ПРВИ ОФИЦИР. Чу ли ти оно?

ДРУГИ ОФИЦИР. Чух. Што се буниш, па

тако они сви мисле. Данило воли Њемце, а Ксенија мрзи Србијанце, јер мисли да није било Србије, узео би је Књаз Бугарске. Па да могу Србију би у топ ставили.

Вечерас ће се, фактички, од срца радовати. Биоград им је мрзнији од Цариграда. То је та стара српска несрећа, која никада престајати неће.

Видиш овога жутокљунца, њему је Србија мрзна, а не зна да објасни зашто. То је у крви посисао. У ваздуху дворском, удисао је да мрзи Србију, па преко Србије и српство.

При разговору о Србији, нема разлога, ту је мржња.

Прексинаћ, при разговору о јунаштву српске војске у балканском рату, скочио је као луд, урлао, викао, подцењивао све, критиковао војску, спрему, вођство и њену улогу. Са какве висине говораше о битци на Куманову. О војводи Путнику, рече да ни последије двадесет и четири сата није знао да је битка добијена, и ако је цијела Србија, каже, знала. То није његово. Он то не би знао рећи. То је татина и сердарева школа.

Па како заједљиво говораше, кад ја поменух Скадар, страшан полом наше војске и понуђену помоћ Србије у два пута, — А краљ Никола одгова-

раше не треба, јер ће Скадар панути: ја сјутра, ја идуће нећеље: даімен аи просхаіп саімен, — како ли то он, у писму француски рече.

Да не ућутах, одлећех у затвор.

Сва је кућа задојена мржњом и црногорством Краља Николе.

ДРУГИ ОФИЦИР. Шта ћемо довече са вечером и музиком. Ће да се веселимо, са каквим образом, а наш славни и лијепи Биоград пао. Знаш ли да бих се сит исплакао над нашом судбином и над овим јадом нашим. Али опет мислим, све је ово ништа, страдаће се, али се пропанути неће, а ови и овакви кад су против Биограда, значи да је Биоград чист и велики. Мене душа боли гђе смо запади, али шта ће се. Не може се никуд.

ПРВИ ОФИЦИР. Шта ћеш. То је српска историја. То је наша политика. Од тога је српски народ вазда страдао. Све се то гложи, све то једно друго гони.

Данас су ови у служби туђину, они су били јуче. Стара историја тога је пуна. Увијек имамо Бранковића. Ти знаш, у нашој историји, шта су значиле: Млетке, Скадар и Мостар. Сјећаш се оне изреке паше скадарскога: „Док је мени у ћеси новаца, а у Црној Гори трговаца, учинићу што је мени драго“.

Па ево толико доба — то се понавља. Историја нас не научи ничему. Чему нас данас учи? Борби између Србије и Црне Горе Ко је крив? Крива Црна Гора ми кажемо, а они кажу Србија. А ја кажем крива је судбина српскога народа, што је овај народ био раздвојен одавно, у толико покрајина, те се створио различит свијет — различито гледа на ствари, па гложење готово, а човјек остаје човјек, у колиби и на престолу.

Рат је, залуду, добро почео. На ловћенском сектору узели смо читаво Приморје, затворили аустријску војску у Боку, на херцеговачком фронту дошли близу Сарајева. Али све то не помаже. Неке мрачне силе раде да се све растроји, да се војска разбије, разнесе, да је нема ~~О-Н-Д-А~~ не постоји — да је немадне кад затреба.

То ја предвиђам, али фалим Бога, — што наша судбина није само у рукама династије Петровића.

Зврчи телефон

ПРВИ ОФИЦИР. *На телефону* Ало, Ало... — Ко је на телефону.... Изволте, Ваше Вишочанство.... Разумијем — *пише*: да се објави ловћенском одреду да нема тајина и да се нико не нада да ће добити тајин од државе — но ко год

хоће може слободно кући отићи и до-
нијети тајин за себе.

ДРУГИ ОФИЦИР. Ко то разговара?

ПРВИ ОФИЦИР. Из двора. Књегиња Ксени-
ја каже да наређује Њ. В. Господар
да се објави наредбом да нема тајина
и да се нико не нада да ће тајин до-
бити — но ко год хоће може слободно
кући ићи да донесе тајин.

Сад је уобичајено, поред команде и
шефа штаба, непосредно долазе наред-
бе из двора, а издаје их она жевојчина.

ДРУГИ ОФИЦИР. Што то значи јављати да
нема тајина и да свако може слободно
кући да иде. Значи систематски убија-
ти дух у војсци. Убити је душевно и
морално. Јуче усмено, данас писмено
јављати наредбом да нема тајина —
значи уништити војску. Ни до сада
нијесмо имали Бог зна шта. Интендан-
туре ни до сада, готово, није било.

Ево већ 22 дана како хљеба не
примамо. Војска једе само мяса, одије-
ла немамо. Да није сирових овчих ко-
жа, од којих војска прави кожухе и у
њих се облачи, не би од зиме могла
опстати,

Па поред свега тога, сад се још
наредбом објављује да нема тајина и
да свако може слободно ићи кући....

ПРВИ ОФИЦИР. Боже мој, шта се хоће са
овим.

ДРУГИ ОФИЦИР. Шта се хоће? Хоће да је дотуку, — да је нема. Погледај званичне новине „Глас Црногорца“. Званично се штампају губици у рату.

Погледај у овај од 8 октобра ов. год. Ево број. Ја сам избројао рањених преко осам стотина. Све име и презиме, па још и очево име. Па онда, погинулих, ево, има преко двије стотине. У овај од 14 октобра има мртвих и рањених преко 1800.—

Читаве су странице наштампане — да те језа ухвати.—

Сад доведи ово у везу са наредбом о тајину, па је јасно, да се овим не диже дух војске. Са овим се војска упропашћава — нарочито наша на племенској основи

Улази књаз Петар

КЊАЗ ПЕТАР. Шта је, господо, ви ударили у неки разговор. Маните озбиљне разговоре.

Све је добро, док је попадије из Брајића.

Улази војник

ВОЈНИК. Ваша свјетлости, вечера је готова.

Одлази.

3 ПОЈАВА

Соба у кући књаза Петра. Трпеза: попадија у зачељу — до попадије књаз Пе-

*тар. Још неки у цивилу. Два официра —
ордонанси књаза Петра — Музика свира —
Књаз Петар мало напит.*

КЊАЗ ПЕТАР.

звони

Улази перјаник

ПЕРЈАНИК. Заповиједајте, Ваша свјетлости,
КЊАЗ ПЕТАР. Нека дођу Марко Радов и
кнез бјелошки.

Излази перјаник

*Улазе: Марко Радов са Обзовице и
Ђуро Јовановић с Бјелоша, — сељаци.*

*Први је познати јунак — стасит,
крупан. На прсита Обилића медаља. Чов-
јек од 83 године. У руци му чибук — ша-
рен — дугачак — трешњев.*

*Други је ситан, мали — од 70 година
назван од књаза Николе, раније из подсти-
јеха кнез бјелошки. У руци му један мали
чибук.*

Прилазе руци — стоје.

КЊАЗ ПЕТАР. Ће сте банови!

Ће си кнеже бјелошки, — нема
те ево неко доба.

КНЕЗ БЈЕЛОШКИ. Живио те Бог — вазда
за мене питаш.

КЊАЗ ПЕТАР. Вазда се за људе пита,
кнежино.

Сједите, соколови.

Ама ноћас нема шале, виђећемо

ко је бољи: Марко Радов са Обилића
медаљом или кнез бјелошки.

МАРКО РАДОВ. Ја сам вазда бољи био од
оваквијех.

Није ми залуду Господар дао ову
медаљу.

КЊАЗ ПЕТАР. Кнеже, чу ли шта рече Марко.
КНЕЗ БЈЕЛОШКИ. Живио те Бог.

Пушти га нека прича. Зна се ко
је бољи.

КЊАЗ ПЕТАР. Марко, чу ли кнеза бјело-
шкога.

Шта га гледаш — окрпи га једном
тим камишем. Ће ти је медаља — пу-
ста ти остала.

*Марко замахује — кнез бјежи. Други
се умијешају те се ствар на миру
свршава. Сви се смију да прсну —
књаз Петар највише.*

КЊАЗ ПЕТАР. Господо, немојте да се ша-
лимо, сад смо на фронту, чувамо Лов-
ћен да не утече или да га ко не понесе.
Али се не бојте, неће утећи, док смо
ја и попадаја.

Чује се: живјела попадаја.

КЊАЗ ПЕТАР. Сада имам, господо, да вам
јавим жалосну вијест да је Биоград пао.

*За то вријеме музика свира ау-
стријску хилну. Књаз Петар устаје и
стојећи мирно са сабљом у руци, при
завршетку, пратећи музичку пјеву:*

„Франц Јозефа Елисаву,
И вас Хабзбушки живи дом.“

Нека свира бугарску химну, јер су
Бугари наша браћа, а сви смо Слове-
ни и ми и Срби и Бугари. Сад су и
Бугари у рату. Ми са њима имамо ра-
нији уговор. Они су наши пријатељи

Музика свира бугарску химну.

ПРВИ ГЛАС. Живјела браћа Бугари.

ДРУГИ ГЛАС. Живјела попадија, живио књаз.

ТРЕЋИ ГЛАС. Живио Хупка.

КЊАЗ ПЕТАР. Господс, немојмо. Ја мислим
да смо се овдје сакупили да се мало
провеселимо од жалости за Биоградом,
а опет да се мало саберемо, јер су и
Бугари ушли у рат.

Данас је Србији најтеже. На њу
су у један мах ударили Њемци, Ау-
стријанци и Бугари. Прегазине је. Ја
мислим не може се никако одржати, а
помоћи нема ни одакле. Савезници што
су обећали нема ништа, тако да ће је,
сигурно, за десет дана прегазити.

СТУДЕНТ ВУКОВИЋ. То је срамно Ваше
Величанство, да ви данас овдје наре-
ђујете да се свира химна бугарска и
аустријска кад Биоград пада, кад Срби-
ја издржава надчовечанске муке за
свој и своје нације опстанак.

То само могу људи који немају
ничега, ни српскога ни црногорскога.

КЊАЗ ПЕТАР. Ко је то што прича. А то сте ви, господин Србијанац. Жао вам Србије.

Звони — улази војник.

ВОЈНИК. Заповиједајте, Ваше Величанство.
КЊАЗ ПЕТАР. Води овога, *показујући на студента*, у тамницу.

Војник одводи студента гурајући га и ударајући,

КЊАЗ ПЕТАР. Ето, господо, не може се човјек развеселити. Ко не жали Србију и Биоград. Жалимо сви. Јесмо ли се за то и окупили да га ожалимо, јесам ли ја то и напоменуо. Али ти, данас, не можеш овоме свијету да објасниш: ја хоћу да се веселим, он хоће да се свађа. Због чега? Због тога што је Биоград пао. Па пао, — хвала је Богу. Може сјутра да падне и Беч и Пешта — па хвала је Богу.

Улази војник и предаје књазу Петру писмо. — Излази војник — Књаз Петар узима писмо и чита:

Извјештава се, Ваше Височанство, да Краљ Никола долази, на Ловћен, да обиђе војску.

Звони — улази војник.

ВОЈНИК. Заповиједајте, Ваше Височанство.
КЊАЗ ПЕТАР. Спреми сто и донеси карте.

Спрема се сто и доносе карте
КЊАЗ ПЕТАР. Господо, на посао.

Сједају за сто и почињу карте

4 ПОЈАВА

— ЛОВЋЕН —

Зора. Врхове сунце обасјало. Види се црквица. У даљини се чују топови. Пољана. На пољани војници постројени, неођевени, у кожусима — са и без опанака.

Доллизе: Краљ Никола, књаз Петар, књегинја Ксенија и пратња главара и официра.

Краљ ођевен у богато одијело, крст о врату, капа са грбом у брилијантима.

КРАЉ НИКОЛА. Помаже Бог јунаци.

Чује се: Добра оти Касрећа Господару.
Не бојте се, *исколови моји*, све ће бити добро, ако Бог да. CRNOJEVIĆ

Имате ли што јести и пити, Црногорци, јесте ли ми ођевени, ћео моја.

ПРВИ ВОЈНИК. *Без кошуље — у кожуху и на ногама опанци од сирове коже.*

Имамо, Господару, свега доста у твоје здравље, — Бог те живио.

ДРУГИ ВОЈНИК. *У кожуху с кошуљом, на ногама велики рутава опанци.*

Док си нам ти, Господару, и док је Русија и Србија са нама, не бојимо се никога, славо наша.

ТРЕЋИ ВОЈНИК. *Сав избуцан, у струци
црногорској са издртим цокулама вој-
ничким из којих вире прсти:*

На Брегалници, Господару. у Ср-
бији бијаше свега доста.

КРАЉ НИКОЛА. Богати су Србијанци, ма
је још богатија Русија.

Русија даје и нама и њима.

Пушака је дала и нама и Србијан-
цима, а послала је сланине и њима и
нама. Нама је послала жито и сланину,
па како Србијанци нијесу имали, узели
су нашу, те ми данас немамо.

Наредио сам руском посланику да
јави цару у Петроград, како нам је
Србија узела жито и сланину.

ДРУГИ ВОЈНИК. Живио те Бог, Господару,
који се о нама стараш.

ПРВИ ВОЈНИК. Нама је лако ратовати, док
си нам ти, сунце наше.

КРАЉ НИКОЛА. *Стаје пред војском*

Црногорци, на Ловћену сте, на срп-
ском Сиону, соколови моји. Не дајте
се, не пуштите гроб Владичин да га
непријатељ гази.

Црна Гора и дивна Бока у вас гле-
дају, Бог српски и Бог Црне Горе гле-
да на вас.

У вас је уздање, ви сте кључ и
капија наших гора, и планина. Немојте
постићети оружје црногорско, не до-

пустите да нога непријатељска стане
на нашу светињу, на коју до данас
никад стала није. Не кажем браните,
него кажем одбраните, витезови, зем-
љу нашу.

Не дајте да сунце грије робове,
боље нека грије гробове, кад не мо-
же слободне људе Црне Горе и Сед-
моро Брда.

Ако се кад уморите, соколови мо-
ји, ако сустанете, ћецо моја, отидите
до својих кућа, одморите се, окријепи-
те се, па се вратите.

Чувајте себе, чувајте своје животе
јер ту је ваш Краљ који о вама мисли.

Жао ми је што сте гладни и нео-
ђевени, али немам да вам дам, ни да
се нахраните, ни да се ођенете. Савез-
ници су обећали, али не долази. Ђецо
моја, мени је вас жао. CRNOJEVIĆ

Живјели синови моји и ћецо моја,
крила моја са којима летим и поносим се.

Не зову ме, залуду, царем јунака.
Живи били, соколови моји

*Војска одушевљено кличе: Живио,
Живио, да Лозћен одлијеже.*

Одлази Краљ с пратњом

ПРВИ ВОЈНИК. Ко каже да Господар неће
рат. Хоће брате, Бога ми. Мене, браћо,
кад је говорио, свега ватра подузима-
ше, да бих сам на јуриш пошао.

ДРУГИ ВОЈНИК. Не бестијај свеца ти, не
блеји закона ти. Ти сам на јуриш пошао.

А шта рече, кад му се жаљасмо
да нема хране, муниције и одијела, да
смо боси и гладни.

Рече: ја вам, Црногорци, дати не
могу, ја немам. Србија обећала, нема
ни она. Русија даје, али Србија нема,
па све што нама Русија пошље, узме
Србија.

Рече ли нам јуче да нам је Србија
сву сланину и жито руско узела.

Тако се, браћо, не говори. Има
муниције. Имамо топова и митрољеза,
имамо савезнике Русију и Србију и вас
бијели свијет.

Ако немамо љеба, имамо меса, па
са малс соли, може се и о месу живјети.

ТРЕЋИ ВОЈНИК. Како се отпријед ратова-
ло. Омер-Пашине дијелило се по чети-
ри и шест вишека на војника - - па се
ратовало. Турци су били на домак Це-
тиња, па се није кукало, ни објављи-
вало нема тајина.

Чуо сам, браћо, причали су ми, те
године — Омер Пашине — дијелила су
се по четири вишека на војника црно-
горског, и по шест вишека на војника
херцеговачког, — јер су њима, као
браћи, која су дошла да помогну дали
по два вишека више. Па смо се борили
и чуда чињели, а данас по двије стоти-

не вишека на војника, још Русија с нама, и Краљ ударио у кукњаву.

ПРВИ ВОЈНИК. Имаш праву и то велику. За то јадиковање не можеш му краја ухватити. Кад чујеш како соколи и бодри — ха — ево среће. Кад опет чујеш: нема тајина, нема муниције, умре човјек и ту више војника нема.

Чују се пушке — војници одлазе.

5 ПОЈАВА

*Дворац на Ловћену — соба у дворцу.
Улази краљ Никола и књаз Петар.*

*Краљ Никола пошто се прошета
два три пута по соби, стане код кња-
за Петра.*

КРАЉ НИКОЛА. Слушај, Перо, добро што ти говорим:

Аустријанци, Њемци и Бугари навалили су на Србију.

Србија је прегажена.

Биоград је пао.

Њемци су потисли Русе, освојили читаву Пољску, Белгију заузели и притисли пола Француске.

Јавља ми Дано из Швајцарске, да су централне силе побиједиле, да је Антанта пропала. Ти се сада сјећаш онога што сам ти раније говорио: за кога ми ратујемо. Упамти добро: ми ратујемо за нашу династију и за Црну Гору.

Овдје си на Ловћену. Овдје ће бити напад.

Ја сам раније све припремио за вас, за вашу будућност. У вашим је рукама да је узмете.

Србијанци нас гоне. Хоће да узму Црну Гору, да пониште нашу круну, коју кујемо двије стотине година. Ма неће.

Ђецо моја, браните себе и династију, не дајте Црну Гору, не дајте Зету Иван-Бегову да пропадне да је Србијанци униште:

Јер што је српство имало славно

Имало свето имало главно

Није ли Зета то одњихала

Зета је српство све основала....

Јунаке, војводе, краљеве, бане

Цареve наше, ваше жупане,

Свеве, књажеве и државнике

Законодавце и свјештенике

Све српству Зета дала је мила

Зета је легло српскијех сила.

Сад пази добро што ти кажем и запамти сваку ријеч: Што год радиш, радиш за династију Петровића, па послије за Црну Гору.

Ловћен ти је дат да га браниш, не од Аустрије, него од Србије. Кад дође час, Ловћен ће панути, али ми ћемо се дићи. На ловћенској Капи ја ћу другу

цркву подићи, јер и та ми је владике Рада досадила.

КЊАЗ ПЕТАР. Ја ћу, тата, Вашу наредбу извршити, али с тешкоћом, јер би Црногорци Ловћен бранили до последњег и не би га лако пустили. Све говоре о Србији и уједињењу.

КРАЉ НИКОЛА. Каква Србија и њено уједињење — то нам још треба.

Србија није српство.

Све ћу ја удесити. Имаш онај план, њега се држи и по њему поступај.

Ловћен је капија Црне Горе.

На ту капију нека уђе династија Петровића на престо Немањића.

Душан је био цар Србије и Македоније, а ја ћу бити цар Балкана:

Шта је Ловћен спрема Балкана,

Шта је Иван при Падиши,

Син Иванов ти си мали,

Син Султанов био б' виши.

Одлази

6 ПОЈАВА

Ровови војнички, — шанчеви и заклони. Долази командант и два официра.

КОМАНДАНТ. Прије но објавите војсци наредбу, у којој се јавља да нема тајна и да свако може слободно кући ићи — позвао сам вас на састанак.

Зар послје онога нашега одбија-

ња непријатеља, заузимања Будве и читавога Приморја и затварања аустријске војске у Боку — да данас овакву наредбу војсци саопштавамо?!!

Као Србе, као Црногорце позвао сам вас да се разговоримо и упитамо: шта ово значи, кумим вас Богом?!
ПРВИ ОФИЦИР. Значи, неће да ратују. Нити могу да закључе мир, нити да ратују. Чули сте да говоре, да ће и од ове војске да одвоје да се заузима Скадар. Зар са овим силама још заузимати и Скадар. То је, свјесно или несвјесно, чињење услуге непријатељу.

Жао ми је само имена црногорског што ће се повући по блату.
ДРУГИ ОФИЦИР. Јесте ли чули шта је било јуче на вечери код команданта Ловћенског покрећа књаза Петра?!

СРНИН Због пада Београда приредио вечеру, довео поладију, из Брајића, чији се муж, као добровољац, бори на нашем фронту, док његов дом скрнави књаз Петар. Пијан он, пијана она. Музика свира бугарску и аустријску химну. То је кажу требало видјети, па да се човјек стиди гдје је и шта је.

Будва је везана телефоном са Котором. Разговори се воде свакога дана.

Прекјуче, по одласку краљевом, знате да је и састанак са Хупком био. Састанак је био важан, јер нам последије

њега долазе ове наредбе, али шта је у ствари, нико не зна. Званично се јавља да је због авиоплана, — да не бацају бомбе на отворене вароши Цетиње, Подгорицу и друге. Па добро, да је то тако, зашто би баш позват био Хупка, са Изонца, границе талијанске, повјерљива личност — још из времена предаје Скадра — између краља Николе и Есад Паше — да он — мјесто команданта Боке — о томе — са књазом Петром преговара.

ПРВИ ОФИЦИР. Кад му је један студент Бокељ на то јуче примијетио и на весељу због пада Биограда — наредио је да га затворе и премлате.

ДРУГИ ОФИЦИР. Шта мислите, господо, види ли то Српска команда?

ПРВИ ОФИЦИР. Види, па шта може.

Шта ће ко краљеву сину.

Ту се изводи програм.

Ја се чудим, нама, докле смо се спустили и што трпимо.

Људи, за ово ћемо некад одговорити, јер и ми смо криви кад трпимо и гледамо овај срам и ово чудо.

Што се тиче Српске команде, њој је таман добро дошло. Ми ћутимо, а кад ми ћутимо, шта Команда може, може да гурне да брже иде низа страну, јер кад се овако ради, боље је помоћи нас да час прије пропанемо, него да

сјутра сметамо уређењу нове државе.
КОМАНДАНТ. Ово се не може спријечити.
Како ћеш. Није то једна отворена игра
-- него фина закулисна радња. Овамо
се војска растројава, овамо јој се каже:
борите се

То се ради систематски, то се ра-
ди памећу, главом.

Не може се ништа, ово је кренуло
да ђаво понесе. Ће је среће, кад се
при паду Биограда свира бугарска и
аустријска химна.

То је ђаво однио и треба да одне-
се и да Бог да све однио, па послјије
или ћемо испливати или ово нека
потоне.

Ето, ових дана, ви сви знате како
је било добрих успјеха: војска се бије,
бори и задовољна са најмањим. Па ни-
шта. Озго се само боде, подбада. Већ
се чује по логору: „Не може се више
овако“. „Русија даје, а Србија узима
наше“. „Не можемо овако“. „Најбоље да
Краљ узме Скадар, па да закључи мир“.

Краљу се, господо, не ратује.

Не од јуче, него од раније — још
од балканског рата. Погибе ли и рани
ли се у ова три рата преко 20.000
Црногораца. — Бијаше ли јунаштва
силнога? Падаху ли Црногорци на сно-
пове? Сијаху ли гробове на све стране?

Падаше ли по пет Црногораца под једним барјаком!?

Па шта би? За све то, за покошене животе — ни медаље. Зар у три рата Црногорци не зарадише него три медаље? Медаља је за Црногорца била част — за част се живот давао.

Ако нијесу заслужили живи, зар не заслужују мртви? — Зар пет хиљада затворених и ископаних црногорских кућа не заслужи јуначког помена? Зар Црногорац, који је пао за част и славу свога Господара, не заслужи да се помиње. Заслужи, али Господар не даде.

Сјећате се, у Никшићу, лањске године. Краљ мјесто да похвали и одликује команданта једног батаљона за држање на Калиновику, дочека га ријечима: CRNE GORE ĐURĐE

— Колико си изгубио људи на Калиновику? 40 мртвих и 85 рањених, Господару, одговори командант. — Добро, бора ми. Још их једном поведи па више нећеш имати кога.

Кад дође до образа, ја ћу их повести па да ни један главе изнесити неће, одговорио је командант.

Јесу ли се овако штеђели Црногорци на Бардањолту!?

Чак је нађено и једно писмо Краљево, које се односи на Митра и Јанка,

у коме се каже, тачно, од ријечи до ријечи, ово:

Вади једну хартију и чита:

„Господину сердару Јанку Вукотићу, команданту Санџачког одреда.

Обојицу вас љубим као од срца два сина то ја мним и сами знате, па вас кумим Богом свемогућим и свијема свецима чувајте ми тај остатак моје војске којом управљате. Немојте да ми испогibaју Црногорци, јер Бог зна што нас најпослије чека. Не пуштите се да вас ко нука на јурише и касапницу. Кржаве се славе прођите, а гледајте ће можете уљести и изаћи не сло-мјене главе, јер вам опет кажем: пото-ња се гледа. За ово ме разумите добро. Браћа Србијанци имају доста људи и они могу их трошити да им се мало познаје, а ми као што знате имамо ма-ло а много смо их изгубили. Ако вам ово не буде вазда пред очи, нека сте од Бога и мене проклети. Ваш много замишљени краљ“.

Зар се овако, господо, говори. Зар су у борби за српско племе скупљи Црногорци од Србијанаца. Зар нећемо сјутра заједно бити.

Зар се овако с војском разговара.

Његови људи одмах по војсци раз-нијеше како краљ војску жали. Па

кад он оде, стадоше га хвалити — како је добар, како штеди Црногорце.

Нико не прозире његову намјеру.

Ја посматрам и мислим хоћу ли или нећу устати па рећи: Црногорци, зар не видите што се са вашим образом ради. Не хтјех, јер знам да не би помогло ништа.

Ево се сада вама изјадах, па то вам је. Ово није ратовање; — ово се само савезницима саца прашина у очи.

Краљ Никола ради нешто, на своју руку, а шта — Бог ће га свети знати.

ПРВИ ОФИЦИР. Шта се може?! Ни тамо, ни овамо. Српска команда гледа, па ништа не чини. NACIONALNA

Њено је да горе стане на пут.

ДРУГИ ОФИЦИР. Стало је Српској команди.

Њој таман добро дошло, кад не може да прекине, она затвара очи, да налете и да се обрукају, да раније пропану кад су кренули.

Јуче сам био присутан кад је Божан Јанковић, шеф војске, био у инспекцији. Ја очекујем и мислим, сад ће да потегне књаз Петар, јер знате како је Јанковић строг. Код свега нереди, господо, што је нашао, није рекао ни ријечи. Ко човек мисли: што горе то боље. Да примијети не помаже, па што би трошио ријечи.

Кад ситуација дође крупнија, он
ће оставку и са себе скинути одговор-
ност, а њих открити.

Србијанац је то, неће се он дати
вући за нос.

Па чусте ли, опет, за ону бруку
јуче у Будви:

Књаз Петар је забранио да носе
шајкаче, неким Србима — који су били
у аустријској војсци — па се приликом
офанзиве аустријске на Србију предали
и са шајкачама дошли код својих кућа
у Приморје.

Ето ти братства.....

Чује се да Краљ сутра полази за
Грахово и Вилусе с Јанковићем да пре-
гледа Херцеговачки одред.....

Но, кад не можемо ништа, боље је
да се растанемо, јер ако нас опазе
њихови људи пропали смо.

Одлазе

8 ПОЈАВА

Пољана — Шатор — долази књаз Петар

КЊАЗ ПЕТАР *Зове.* Војниче, војниче.
ВОЈНИК Заповиједајте, Ваша Свјетлости.
КЊАЗ ПЕТАР Нека дође командант.

Војник излази — Улази Командант

КОМАНДАНТ Изволте, Ваша Свјетлости.
КЊАЗ ПЕТАР Јеси ли ону наредбу односно
тајина објавио војсци?

КОМАНДАНТ Ваше Височанство, молим Вас,
да се та наредба не објављује. Ако се
она објави -- то би значило растројити
војску.

Шта ће војска којој се каже да
нема тајина и да може слободно кући
да иде

КЊАЗ ПЕТАР. Та је наредба дошла од
Врховног Команданта. Њој имаш и ја и
ти и сваки да се покорава. Ти о њој
немој мислити. Тата мисли и за мене и
за тебе и за сву Црну Гору.

Ти имаш да слушаш јеси ли разумио.

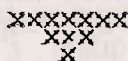
КОМАНДАНТ. Разумијем.

Одлази

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE

ЂУРЂЕ
CRNOJEVIĆ

ТРЕЋИ ДИО

1 ПОЈАВА

ВИЛУСЕ

*Виде се позиције црногорске војске.
Шатор Команд. Војводе Ђ. Петровића.
Пред шатором војник.*

ВОЈВ. Ђ. ПЕТРОВИЋ. Војниче, зовни ми
начелника штаба.

ВОЈНИК. Господине Војвода, начелник шта-
ба је сада изашао.

ВОЈ. Ђ. ПЕТРОВИЋ. Иди га потражи.

*Војник излази. Војвода шета
Послије мило врмења улази начелник
штаба.*

РИСТО ЛЕКИЋ. Извините, господине Војвода,
ја сам био изашао да осмотрим ситуацију.

Мислио сам да се нећете тако
брзо вратити.

ВОЈВ. Ђ. ПЕТРОВИЋ. Нијесам мислио, ма
се ево повратих.

Био сам, по позиву, као што знаш,
у Никшић. Јер, кад добих, лично, од
Господара, преко телефона, наредбу да
напустим Космаш и Илино Брдо, двије

наше најбоље позиције, и да се повучем на Трубјелу, не шћех, — те он мене, опет преко телефона:

— Ало, Ало, —

— Одазови се ја. —

Кад ти мене глас преко телефона: — Познајеш ли ти мене, што говориш, — добро отвори уши. Ја обрати пажњу кад познади глас

— Познајеш ли ме—, опет ће глас?

— Познајем како не.

— Знаш ли ти ским говориш, опет ће.

— Знам, одговорим.

— Јеси ли ти Господар Црне Горе или ја.

— Не, Господару, ни дао Бог, него Ви, одговорим. Ви сте били и бићете.

— Па ~~а~~ ~~кад~~ ~~ја~~ ~~заповиједам~~ што не слушаш. ~~В~~ ~~Него~~ ~~очуј~~, ~~ко~~ ~~дмах~~ ћеш бацити ту слушалицу и доћи у Никшић, да ми се јавиш. Те ја, као што знаш, у Никшић.

Улазећи у двор и чекајући да ме Господар прими, — виђех Г. Јанковића, шефа штаба. Мислећи да он зна, приђем му и станем да објашњавам зашто нијесам извршио наредбу за повлачење. Док ти он мене: Какву наредбу? — Па наредбу што сам синоћ добио од Господара да напустим Космаш и Илино Брдо и да повучем војску до Трубјеле. Због тога сам, кажем, позван да се јавим Краљу.

Господин Јанковић ми рече, да о томе нема појма.

Краљ у томе изађе и виђе ме да разговарам са г. Јанковићем, па ми рече да се вратим натраг, јер он овамо долази са г. Јанковићем и још ми нареди да спремим из сваке чете по четири војника да се њему јаве, кад буде дошао да изврши преглед.

Због тога сам те и позвао, да извршиш ову наредбу, јер ће Краљ одмах стићи.

Начелник одлази

Труба се чује, улази војник и јазлаа до краља долази.

Улази Краљ, Б. Јанковић и сзита.

КРАЉ НИКОЛА. Ће си, Ђурага, зар ти не слушаш свога Господара. *Смије се*

ВОЈВ. Ђ. ПЕТРОВИЋ. Слушам, Господару, и слушаћу до гроба.

КРАЉ НИКОЛА. Да си ме слушао не би долазио у Никшић.

ВОЈВ. Ђ. ПЕТРОВИЋ. Ја сам, Господару, по Вашем наређењу, био у Никшићу, да Вам кажем: да Вашу наредбу нијесам могао извршити.

Зар дати онолико жртава, док нам је у руке пао Космаш и Илино Брдо, утврдити се на том положају, учињети онолики полом од непријатеља, ће сам ја сам пребројао мртвога аустријскога

војника преко 1200 људи, послје чега се је војска аустријска спремила била да напусти све до Требиња; зар послје свега тога напустити све то и повлачити се. Још, Господару, поред овога оставити и нашега живља у три — четири капетаније под Аустријом, поред избјеглица, којих је пуна граница.

Зашто, Господару, онакве тврђаве освајати па напуштати и повлачити се.

Како јој објаснити повлачење, кад никакве опасности нема, него да војсци изгледа, да се хоће, нарочито, да ломи.

Но, Господару, ево Вам Команда Граховског одреда — па дајте другоме, нека то други изврши, а ја не могу.

КРАЉ НИКОЛА. Шалио сам се, Ђурага.
БОЖА ЈАНКОВИЋ. *Тапшући војв. Ђура по плећима.* Честитај Вам, Војвода, добро сте урадили. Па се и у будуће тако држите.

КРАЉ НИКОЛА. Ја сам се, чоче, шалио да видим колико си ми послушан.

Није то ништа, ја сам се шалио.

ВОЈВ. Ђ. ПЕТРОВИЋ. Молим Вас, Господару, не шалите се са мојим образом. Ја друго немам ништа него ова два прста испод очи, па кад останем и без овога — онда ми не треба ни војводство ни војска.

КРАЉ НИКОЛА. Нека, Ђурага, ја сам те само пробзо. Но, сабери ми по она че-

тири војника из сваке чете да их упитам како су.

Војвода одлази

Краљ окренут Јанковићу: Виђесте ли, г. Јанковићу, баш не зна за шалу.

БОЖА ЈАНКОВИЋ. Извините В. Величанство, што ћу да будем толико слободан да кажем: да се чудим тој нарадби, за коју ја нијесам знао. И кад би шала била, то би била врло опасна шала. Зар је шала рећи команданту једног одреда да са војском напусти положаје, повуче се и заузме друге.

То је, ни више — ни мање, него читав положај упропастити. Специјално на овом Граховском сектору, јер би тиме био отворен пут да се иде, ка Никшићу, срцу Црне Горе.

Те шале, допустите В. Величанство, ја као Шеф цјелокупне црногорске војске, под мојом одговорношћу, не могу дозволити.

У противном, прво изволите уважити моју оставку, — а В. Величанство зна да ово није први пут да се издају наредбе без знања шефа начелника штаба.

КРАЉ НИКОЛА. Ви сте, г. Јанковићу, примили ствар озбиљно, а сами сте виђели и чули од Војводе Ђура да позиције није напустио, није ме послушао. Зар би

он могао да не послуша, да сам ја наредбу издао озбиљно.

БОЖА ЈАНКОВИЋ. Ја мислим, В. Величанство, да би. Јер, кад сте ви мене поставили за шефа Штаба цјелокупне црногорске војске, ја наређујем у ваше име, јер ја носим одговорност. Ко носи одговорност у овом случају? Требало би ја, — а јесам ли ја одговоран?

Ви знате В. Величанство, да је незгодно за једну команду да јој се чине наредбе за које не зна ни она ни њен шеф штаба.

Оваква наредба да је испуњена, ни мање — ни више не би било — него растројство читавог Одрода.

КРАЉ НИКОЛА. Г. Јанковићу, дајте се, чоче, разлогу. Зар сам ја то озбиљно мислио, то би било издајство. То би била издаја српске ствари, а ја за то, чоче, нијесам дорастао.

Српство је мене на срцу. Српство је мој сан, ја са њиме легнем и устанем. Циљ је мога живота уједињење Српскога Народа. Зашто постоји Црна Гора, што ће њене борбе. Зар да се затворе у ове горе. Није се она затварала у ове кршеве да спава, него да из њих излијеће, удара на душмана, као што ради ево пет стотина година и да српство или ослободи или са њиме пропадне.

То су моји предци радили од Владике Данила. Сви су ми аманет тај оставили и мислим да сам га ја и моја кућа до данас одржали.

БОЖА ЈАНКОВИЋ. Извините, В. Величанство, али хоћу да будем искрен пред једним српским владаром.

Прича се да Црна Гора има намеру да гледа себе и своје интересе. Да Црна Гора види да у овом судару народа западне и централне Европе може бити прегажена, те да она хоће да гледа да спасава себе.

КРАЉ НИКОЛА. Даме не познајеш, г. Јанковићу, причао бих ти од свога ђетинства, од првих бадњака, када сам их на ватри прекрстио, шта ја мислим. Али нећу бити довољан ти је мој рад и моја борба до данас, ја сам вазда био добар Црногорац и добар патриота, који је вазда интересе српскога народа бранио и штитио.

Ево иду дани па ће се виђети све ко је какав, ко како осјећа српски и словенски, ко ће више очувати српски народ и знати га у страшним часовима заклонити.

На мене је доста увреда пало са сваке стране, али моје срце прелази преко тога. Шта ћу ја? Ја сам године и године проводио борећи се за праведне ствари, па ко ми захваља, ко ме

ободри да и даље радим. Нико. Моја савјест и моје осјећање као Србина ободрило ме је да истрајем.

Не само на мене, него и на моју кућу увреде су падале. Зашто? За то што моја кућа задужи српство. Води ли ратове 1853, 58, 62, кад Србија гледаше како се Црна Гора вије у ропцу и носи са силним Турчином. Ће је тада била.....? Нећу да помињем.....

Дође ли анексија? Шта сам тада учинио? Скинух терете Берлинског уговора са Црне Горе. Мојих се права са Босне и Херцеговине не одрекох. Не, него их још и потврдох. Два се сукоба на мојој граници десише и у мало не ратовах са Аустријом, и тек на посредовање великих сила умирих се.

Ударих ви у силне мигинге, демонстрације -- па шта би нападаше ме и још доведоше у питање моју националну част. Ви знате, г. Јанковићу, ко ме је највише нападао. Али, нека, моја чиста савјест, моје искрено срце, то зна и пати, да једног дана на сунце, на његов сјај, на виђело, изађе све и да ми српство за живота иште опроштење за ударе које ми је наносило из дана у дан.

Отире очи као да плаче

Б. ЈАНКОВИЋ. Величанство, је никада нијесам сумњао у Ваша осјећања. Ја сам

стари борац и војник, и Ваша осјећања могу да ценим. Ваше осјећање високо је увек било. Ваше Величанство, молио бих да мој говор узмете као говор једног војника Србина, који је хтео да буде искрен пред српским краљем. Ја сам га чуо, да сам у њега посумњао, ја бих га прећутао.

Извините, Ваше Величанство, али Ви то најбоље знате, да човјек на високим местима има и велики број непријатности.

У врхове планинске највише громови ударају

КРАЉ НИКОЛА. Да, громови ударају... Али, то нијесу један и два него стотине.....

Моје је срце израђављено, моје су ране неизлијечене. То је српство мене вријеђало, али ја, прелазећи преко свега, служио сам му.

Зар у овом рату не приђох одмах, не учињех своје. Шта чекам, а шта сам уложио. Дајем све, а шта очекујем?

Црна Гора је од Косова до данашњег дана очувала своју независност — она је наставак старе Српске Државе — Зете — колијевке и очевине народне династије Неманића.

Моја породица, која се је кроз векове борила за слободу Црне Горе, никада није пристала да је други предводи, нити ће икада пристати да се

другоме потчини.

Каква је сјутра добит династије Петровића од уједињења. Да се утопи-мо и ја и Црна Гора у српство, као Босна или Бачка и Банат. Славна Црна Гора, носилац уједињења и њена династија, имају да потону у уједињење. То је судбина моја и Црне Горе.

Зашто да династија Петровића, која броји од двјеста година свој коријен на престолу, зашто, да она не води српство, него удари за ударом, против мене и моје куће...

Ти су удари вазда тешки били, али сам их ја подносио...

Шта се говорило за мене Кривошијске буне? Шта седамдесет осме: да сам Херцеговце предао Аустрији; да сам четовао а не ратовао; да сам на Бар и Улцињ ишао што ми је рекла Аустрија, а вратио се због Аустрије од Требиња и Невесиња. Шта осамдесет друге: да сам Херцеговце продао Аустрији.

У ствари зна се шта је било. Ја ратовао, а Србија закључила мир. Па за то што је јака, богата, има листовз, пређе се преко тога — а ја сиремах — савио се у овај крш, и ако побједник, нити ме има ко да брани, ни да хвали. Што год речем, не вјерује ми се.

Нападали су ме због предаје Херцеговаца. Мој глас уништили. Зашто?

За то што сам батаљоне херцеговачке 1878 предао код Требиња Аустрији. Такав је споразум Европе био. Европа са Русијом дала Босну и Херцеговину Аустрији, морао сам их и ја предати. Јесам ли могао ратовати са Русијом и Аустријом Па шта се говорило 1907 године. Ништа мање него да имам уговор, под платом са Аустријом, да јој предам Црну Гору. То се рекло, и ако није било ништа, па је, опет, свијет повјеровао и напао ме. А што је Србија 1881 године, у ствари, имала тајну конвенцију са Аустријом, то је мање нападано, него мене због једне измишљотине.

Све су то ране, које се начну кад почнем говорити.

Г. Јанковићу, вјерујте једном сиједом српском владару, да је овако, и да су ране што му их брат зададе, врло дубоке.

Ја сам, некада, у „Балканској царици“ — говорећи стиховима Змаја Јована, рекао:

„Тешко ли је ширит крила,
Кроз поворе толких зала
Ал још ни сад српска вила,
Не би надом очајала,
Још он не би изнемого,
Још би Србин тренут мого,
Преко мора преко гора,

Својој срећи да поврви,
Да не има ох злотвора,
Од свог млека своје крви“.

Али надам се у Бога и моју праведну ствар, предстоје дани, кад ће српство видјети ко је његов заставник.

Улази ађутант

АЂУТАНТ. В. Величанство, војска је постројена.

Одлазе

2 ПОЈАВА

Вилусе — Пољана — Војска постројена. — Чује се труба и заповијед: иде Господар.

Краљ Никола, свита, главари, Војвода Ђуро Петровић, његов ађутант, више ордонанса и неколико рањених официра и војника.

КРАЉ НИКОЛА. Ће сте ми, соколови моји, бијете ли се.

Сви „Живио Господар“.

КРАЉ НИКОЛА. Црногорци!

Ево је дошао ваш стари краљ да вас види, да вас упита, ћецо моја, како сте, јесте ли се орни борити, бранити Црну Гору и њену слободу.

Ха, соколови,

Вазда сте је бранили и бранићете, ако Бог да.

Владика Данило, мој предак, почео је зидати Црну Гору, а ја ћу је, ако Бог да, са вама озидати, да има у шта свијет гледати.

Браните је соколови!

ЈЕДАН ВОЈНИК. Хоћемо, Господару, у здравље твоје, до српства великога.

КРАЉ НИКОЛА. Тако ћетићу, до српства великога, кад, ако Бог да, Русија поможе и нама и српству.

Млади сте ви, ћецо моја.

Ја сам ваш стари краљ. Знам ја кад само моја кућа бијаше и зубљу луча српства држаше.

Владика Данило чуваше српства стражу и да не би Црне Горе не би ни српства било.

Свети Петар иђаше у помоћ Кара-Ђоку на Суводо, код Сјенице. Али Кара-Ђоко пропаде, а Црна Гора остаде, да и даље држи српство и браћу потлачену. Дође послѣ Владика Раде да хвата везу са Скадром и Мостаром, докле мој стриц Књаз Данило и ја не доче смо оно што су наши раније почели.

На нама је, данас, да је још више подигнемо и да Црну Гору високо у небеса уздигнемо, ако Бог да.

ДРУГИ ВОЈНИК. Хоћемо, царе наш, дајемо ти вјеру. Сви ћемо гинути за тебе и Црну Гору. Ти си нам наша светиња.

*Долазе по она четири војника из чете
— наређени и постројени застају пред
Краљем.*

КРАЉ НИКОЛА. Издвојте се, соколови, да
вас упитам како сте.

ПРВИ ВОЈНИК. Добро смо у здравље твоје,
Господару.

ДРУГИ ВОЈНИК. Мучимо се, Господару али
рат је рат, никоме данас није добро.

ТРЕЋИ ВОЈНИК. Наше муке од Косова,
Господару, надокнадиће српство — ако
Бог да. Ми смо се и збјегли у ове кр-
шеве да крв лијемо и браћу ослобађамо.

ЧЕТВРТИ ВОЈНИК. Бога ми смо, Господару,
оскудни, али ћемо се бити, у здравље
твоје, док једнога траје.

КРАЉ НИКОЛА. Црногорци, послушајте ва-
шега господара.

Ђецо моја, витезови моји, снаго
моја са којом се држим.

Шта ћу и са киме ћу ако не са
вама. Рад бих вас био, ђецо, овесели-
ти, али сте видим весели, рад бих вас
био охрабрити, али сте видим храбри.

Али шта ћу, синови моји, вашем
старом краљу жао је и срце га боли:
кад вас види гладне, а не може вам
дати, кад вас види голе, а не може
вас оћести, кад видим празне пушке, а
муниције нема.

Вас је мене жао, ђецо моја. Са-
везници имају жита, али га превести

преко мора нијесу кадри. Њемац им не да ока отворити. Данас преко мора не може тица прелећети, а не наше жито да дође. Али, не бојте се, Црногорци, Ваш краљ о вама мисли, соколови. Ја за вас одговарам пред Богом и пред народом. Ја вас, ћео моја, носим на моју душу.

Бите се ћео, мушки и јуначки. Али кад који сустане, кад запре да не може даље, нека слободно оде до своје куће, нека се одмори, нека се одјене и нахрани, па ће ако Бог да и Бог помоћи.

Чувајте се, соколови, славољубља, јер бих рад да ово мало Црногораца сачувам.

Пазите се витезови моји, па ће вас и Бог пазити.

У мене је посљедња ријеч, Црногорци.

Све ће бити бобро, јер ту је ваш краљ, од кога зависи рат и мир.

Србију и Црну Гору ја држим у руци.

Све ће бити онако како ја хоћу.

Не бих рад био, Црногорци, да се утопите ка' мува у кабао млијека. —

ЈЕДАН ВОЈНИК *постарији*. Могу ли ја рећи двије, Господару?

КРАЉ НИКОЛА. Можеш, чоче, говори.

ЈЕДАН ВОЈНИК. Господару, отприје кад

ратовасмо, хвала Богу, бијаше ти свуда с нама. Сокољаше и храбраше, те нам бијаше лако ратовати.

Но да те сада једну упитам: што ово нема твојијех синова у ове ратове данашње са нама.

КРАЉ НИКОЛА. Црногорци, ја синова немам.

Овај је најстарији, каже, болестан и пошао је у Француску да се лијечи. Овај други болестан је, каже, и лежи на Крушевцу.

Трећи је у Будви и ратује.

Ако није истина, ово што кажу, да Бог да се огубали и стопили и Бог их нагрдио мимо Црногорце.

Ја да ме, Црногорци, ноге нијесу издале, а године ~~на~~ притисле, био бих пред вама да ~~их~~ халаћемо и гонимо душмана као некада. ~~Али, што~~ ~~да~~ ~~се~~ ~~то~~ ~~и~~ ~~узеше.~~

CRNOJEVIĆ

Чује се. Живио! Живио. Краљ мане руком — војници се разилазе.

Улази ађутант и рапортира Војводи Буру Петровићу да су дошли три усташа херцеговачка испред три усташка баталеона да приступе Господару.

ВОЈВОДА БУРО ПЕТРОВИЋ. Господару, дошли су да ти приступе претставници испред три баталеона херцеговачка, који се боре са нама.

Усташе су, Господару, од Гацка,

Билеће, Требиња и Невесиња.
КРАЉ НИКОЛА. Нека уђу.

*Улазе три усташа херцеговачка,
прилазе руци говорећи: Помаже Бог,
Господару.*

КРАЉ НИКОЛА. Добра ви срећа.

Шта хоћете, моји добри Херцеговци.
ПРВИ ХЕРЦЕГОВАЦ. Господару, као што
знаш, има нас Херцеговаца из Требиња,
Гацка, Билеће и Невесиња што смо
ускочили око три баталиона. Са нама
је, Господару, ускочила и наша нејач,
па се је и она по граници расула. Бо-
јимо се, Господару, ако би ми који ов-
дје погинули, да нам ова сирочад не
остану по граници, но бисмо те молили
да наредиш властима да их упуте, да-
леко од граница, ка Никшићу.

КРАЉ НИКОЛА. Чујте, моји добри Херце-
говци, који сте ми на срцу таман као
Црногорци, од мени вам Богом просто
било, не само нејач, него и ви хајте, —
отпратите нејач и оставите у Никшић.
У Никшићу се одморите, окријепите,
па кад затребате, позваћу вас.

Пригледајте ту сиротињу, па кад
устребате, викнућу вас узданице моја.

Чује се: Живио те Бог, Господару.

Одлазе

КРАЉ НИКОЛА. Ђурага, како ти се ово
допада

ВОЈВОДА Ђ. ПЕТРОВИЋ. Господару, ја више војске немам.

КРАЉ НИКОЛА. Не брини се, Ђурага. За тебе и за Црну Гору Краљ мисли.

Србија тоне, зар не видиш, Ђурага.

Ја сам тај који ћу са династијом Петровића бити на челу српства уз помоћ пријатеља, који су жељели мени и мојој династији вазда добра, а нијесу ми копали гроб, као што је Србија. Ђурага.

Збогом и запамти што ти Господар каже, па слушај свога Господара, по данас, боље Ђурага.

Одлази

ВОЈВОДА Ђ. ПЕТРОВИЋ. *Сам* Ово ти је све неки ђаво. Не ратује се Господару. Господар има неки план. Ево ће ми чиставу војску ђаволиса.

Улази начелник штаба

РИСТО ЛЕКИЋ. Господине војвода, војска се комеша.

Кажу да је Господар рекао да иду кућама, да се одморе.

Три баталиона хецеговачка комешају се, јер им је Господар рекао: да иду да се одморе и да не требају за сада.

Чује се кроз војску да је наређено повлачење пут Никшића.

ВОЈВОДА Ђ. ПЕТРОВИЋ. Ја никакве наредбе за повлачење издао нијесам.

Ко је гођ од Бога платио... Да Бог да да се ово на добро сврши, ма неће — није прилика.

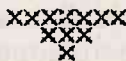
Улази ађутант

АЋУТАНТ. Господине војвода, јављају са Цетиња, да је напад на Ловћен и да је Кук пао.....

Од Приморја се чује велика топовска грмљавина...

ВОЈВ. Ђ. ПЕТРОВИЋ. *Хватајући се за главу.* Еј, зле погибије, еј црна образа, код наше борбе и наше крви...

Из даљине се чује потмула грмљавина топовска. Хуји и грми. Напоље: магла, снијег, мећава. Пада трак. Грмљавина топовска се непрестано чује. Аустријанци из све снаге нападају на Ловћен.

ЧЕТВРТИ ДИО

1 ПОЈАВА

— ЛОВЋЕН —

*Кршеви. Види се Кук, Бабљак, Шти-
ровник, Језерски Врх. Војници по кр-
шевицама — пентрају се тамо и овамо:
пуцају — час искоче, час се сакрију.
Борба се води. Зрна звижде на све
стране. — Мрачно — Снџег пада. Го-
повска палба јака — Стијене прште
од ђулади топовских. — Аустријанци
нападну Ловћен са неколико стотина
топова.*

ПРВИ ВОЈНИК. Ево згоде и љепоте да се
прославимо јутрос ка икад.

Српство гледа на нас.

Боље је данас славно погинути, но
сјутра, ко жена, на постељи умријети.

*Помаља се по који аустријски вој-
ник на Штировник.*

ДРУГИ ВОЈНИК. Ено Аустријанаца, држи,..
.... не дај.

ТРЕЋИ ВОЈНИК. Да се придржимо и да их

намамимо, па послѣје да се набуцамо
ове лацманије.

ПРВИ ВОЈНИК. Ха, које Црногорац, да се
гине.

*Пење се височије и пуца. Прилазе
други и пењу се уз стијене — зрна
звижде.*

НЕКОЛИКО ВОЈНИКА. муниције... Нема
муниције...

Дајте муниције....

ДРУГИ ВОЈНИК. Који калибар?!i

*Црногорке долазе и доносе муници-
ју у сандуцима — нека један, нека два
сандука упртиле. Спуштајући хукну....*

ПРВА ЦРНОГОРКА. Ево, браћо. Држите се.
Не дајте поганији напријед.

Спушта муницију.

ДРУГА ЦРНОГОРКА. Са упрћеном муницијом.
Не виђех сина. Хвала Богу, је ли жив...

Оставља муницију.

ТРЕЋА ЦРНОГОРКА. Е, моја сестро, Бог ће
дати, данас, да остану жива и моја и
твоја ђеца.

ЧЕТВРТА ЦРНОГОРКА. Бог и Свети Петар
чува јадне Црногорце. Ко погине про-
сто му било.

ПРВА ЦРНОГОРКА. Просто било, данас, ко
погине и овога и онога свијета.

Више Црногорака донесе муницију...

Чује се јака пуцњава топовска и пушчана... У том моменту чује се огроман тресак.

ДРУГИ ВОЈНИК. Ено Кук вас у диму.....

Шта оно би кумим ве Богом....

Са Кука куља дим... Оно топови наши одлећеше у лагум.

Сад смо пропали....

На Штировнику се види више аустријских војника.

ТРЕЋИ ВОЈНИК. Ено Аустријанаца на Бабљаку....

Повлачи се лијево крило...

ЧЕТВРТИ ВОЈНИК. Натраг Црногорци, видите ли, очи ви испале, да је Црна Гора продана.

Оступај и не гини лудо.

Ко данас погине ка да га је пас изио.

Чује се труба за одступање.

ПРВИ ВОЈНИК. Ето ти га Црна Гора. Пропаде —.... Издадоше —... Оступај? Бе? Куда из Црне Горе?

Пење се на највиши крш и пуца.

ДРУГИ ВОЈНИК. Јоване, ће ћеш, ајде. Што си стао.? Крећи, видиш свак иде.

Војници пролазе.

ПРВИ ВОЈНИК. Нећу... Ђед ми је погинуо

на Грахову, отац на Вучијем Долу, ја остајем овђе да их не застидим.

Зрно га погађа — пада,

ДРУГИ ВОЈНИК. *Више мртвог војника. Бог да ти душу прости. Човјечки си живио и умро.* *Крсти се.*

Нека се Краљ Никола стиди Ловћена, а не мученици црногорски, мој брате Јоване.

Узима га на рамена и носи

Војници пролазе.

ТРЕЋИ ВОЈНИК. *У ходу.* Пропаде Црна Гора и Црногорци.

ЧЕТВРТИ ВОЈНИК. *У ходу.* Продадоше ка браве на пазар.

ПЕТИ ВОЈНИК. *У ходу.* Збогом Црна Гора и наше твиту.

ШЕСТИ ВОЈНИК. *У ходу.* Збогом образе црногорски

СЕДМИ ВОЈНИК. *У ходу.* Оде образ прије живота.

ОСМИ ВОЈНИК. *У ходу.* Ено Цетиња.

Пролазе војници. — Грмљавина се не престано чује. — У даљини сепо свјетлуцању, види Цетиње.

2 ПОЈАВА

ЦЕТИЊЕ

*Топовска грмљавина чује се добро.. Су-
мрак... Електрике нема због аероплана —*

само по гдје — гдје чкиљи лампа иза спуштених завјеса.

Двор освијетљен. У двору сједница. Краљ расположен сједи у фотељи. Сви министри, главари и ађутанти присутни. Из даљине се чује непрестано потмула рика топова, у растојањима, па рафалима. Чује се јако. То се борба води по Ловћену. Аустријанци пуцају и даље из неколико стотина топова с мора и са сува на Ловћен.

На Цетињу Народна скупштина позвата да решава: хоће ли се са Аустријом закључити мир или ће се продужити рат.

КРАЉ НИКОЛА. Да ну господо Министри, боре ли се Црногорци? Држи ли се Црна Гора и Седморо Брда.

ЈЕДАН МИНИСТАР. Боре. Војска се бије.

Све гледа на Ловћен, како он прође, тако ће и друге позиције. Док се држи Ловћен, држаће се и Црна Гора.

Ту је и Народна скупштина да одлучи: хоће ли Црна Гора и даље ратовати — кад је Србија прегажена — или ће закључити мир са Аустријом.

Улази ађутант

АЂУТАНТ. Ваше Величанство, моли да уђе Предсједник Народне скупштине са неколико посланика.

Улази Мило Дожих са предсједништвом и још неколико Нар. посланика.

КРАЉ НИКОЛА. Добро ми дошли, Црногорци.

И ја сам за рат, за рвање.

Чујем она одива војводина у скупштини предлагала је мир са Аустријом.

Ма није погодио.

МИЛО ДОЖИЋ. Господару, послати смо испред Народне скупштине, да Вас извијестимо: да је Народна скупштина, на данашњој сједници, послје извјештаја владина о спољашњој и унутрашњој ситуацији земље, и ако је мука и невоља, донијела одлуку: да се продужи рат са Аустријом.

КРАЉ НИКОЛА. Може бити, Црногорци, да се и Црној Гори спрема што и Србији, али што је записано у књизи судбине не зна се.

Свакоме нека је знано да ће Црна Гора остати вјерна и сљедствена својим предањима — да је радија смрт — него ли робовање, да јој је од свих добара и блага на свијету најдража њена слобода.

Црна Гора ће се страшно и крваво бранити, а наступе ли дани још тежег искушења тада ће нам и Бог најбоље помоћи.

Намучиће се мој народ, али ће из својих скровишта чујати по планинама одјеке нашега оружја и веселе гласе добитника.

Борбу коју ће тада витез Црног-

рац повести биће само крвава игра, коју ће свијет са дивљењем гледати и славити име црногорско.

Чује ли се глас: да сам се и ја са мога стонога мјеста пошенуо, ондје ће бити мој пријесто, гдје ја будем — на врху које планине, откуд ћу гледати испод мога барјака — чудесна дјела руку мојих витезова, који ми број година смета предводити и пред њима летјети као некада: с била на било мојих гора — пјевајући пјесму побједничку.

Ја вјерујем у тајанствене гласе те пјесме, вјерујем у црногорску храброст, вјерујем у црногорску издржљивост, вјерујем да је црногорски народ Богом изабрани народ да буде друг у подвизима најбољих народа, вјерујем да ће побиједити и бити срећан.

Реците моме народу нека и он вјерује у мене и у ово моје пророчанство, које ме никад до сад није исневјерило.

Реците му: да га очински поздрављам и благосиљам довикујући му:

Не бој се.

*Чује се: Живио те Бог, Господару -
М. Дожић са посланицима излази.*

*У том моменту чује се ближе појача-
на паљба топовска, јер Аустријанци зау-
зимљу Ловћен са Ивановим Коритима -
Црногорци се повлаче.*

КРАЉ НИКОЛА. *Крсти се* Ха, помози Бо-
же и свети Петре. Погледај на јадне
Црногорце, који се боре од Косова до
данашњега дана.

Сви ћуте поражени.

Шта је, Црногорци, што сте се
скаменили. Неће Црна Гора пропанути,
неће Ловћен панути.

Ту сам ја, Црногорци, не бојте се.
Не рекох ли вам на Пресјеци: ако
непријатељ сиђе на Корита, — неће
на Цетиње; ако сиђе на Цетиње, неће
у Подгорицу; ако сиђе у Подгорицу ја
ћу два слова Ћесару:

Декламује

Још последња искра утрнула није,
Још слободе има не клоните тако,
Јер последњи увјек најслађе се смије,
Онај што је некад у јадима тапко,
Не губите наде у Божију вољу,
Све док српско сунце на Ловћену грије,
На староме светом цетињском пољу,
Још последња искра утрнула није.

Сви ћуте — улази Пешић

ПЕШИЋ. Ваше Величанство, Ловћен је пао.
Његово Височанство књаз Петар извр-
шио је повлачење, без ичије наредбе,
свога лијевог крила, те је, тим самим,
— са наступањем непријатеља — мо-
рало се повући и десно крило, које је
држало Ловћен.

Оним страшним треском бачени су и топови са позиција ловћенских у ваздух.

Протестујем против таквог рада књаза Петра и молим, В. Величанство, да ме од дужности Начелника штаба Врховне команде разрешите.

Да би се поправила ситуација, позвата је једна од најбољих бригада Кучко-Братоножићка, са налогом, да поврати Ловћен.

КРАЉ НИКОЛА. Молим вас, господине сердаре, немојте се узнемиравати. Дајем вам ријеч, да се то више неће догодити.

ПЕШИЋ. Молим В. Величанство, да бих и даље остао на мјесту досадањем, да се књазу Петру одузме команда и преда другоме бригадиру, а да се изда наредба: да се Ловћен по сваку цијену поврати.

КРАЉ НИКОЛА. Господине Пешићу, ко би ради био од мене да се Ловћен поврати. Величина и слава мојих предака ту је. Кости Владичине ту су. Али шта ћу, зар хоћеш да ми сви Црногорци изгину.

Чује се пјесма:

„У планине наше свете“, — то Кучи и Братоножићи пролазећи за Ловћен — долазе пред двор.

КРАЉ НИКОЛА. *На прозору — вече.*

Добра ви срећа, соколови.

Куд сте кренули Кучи и Братоножићи, витезови моји, на крајини.
ЈЕДАН БАРЈАКТАР. На Ловћен, Господару.
Ријеч смо дали да ћемо га повратити,
па или ће бити наш, или нас бити неће.
КРАЉ НИКОЛА. Чујте, Кучи и Братоножићи, старога краља:

Ако Антанта добије и ми смо добили, а ако Антанта изгуби, ми смо опет добили.

Били се не били, соколови моји, у мојој је руци рат и мир са силном Аустријом.

Уклања се

БАРЈАКТАР. Ау, људи, чусте ли Господара шта рече.

Шта је ово, кумим ве Богом.

Ми уложили наше главе, а он нама овако...

Ма Кучи никад нијесу били издајници, па неће ни данас.

Ха, ко је Куч и Братоножић напријед.

Пада мрак — Ноћ —

Кучи одлазе с пјесмом, која кроз ноћ одлијеже: „Бе орлови српски лете.....“

КРАЉ НИКОЛА. Одлазе Кучи да спасавају Ловћен, да они спасавају Црну Гору код мене.

Ја сам спасилац и Ловћена, и Црне Горе и Куча.

ПЕШИЋ. Ваше Величанство, после пада
Ловћена потребно је да се Двор и Глав-
на команда преселе у Подгорицу.

КРАЉ НИКОЛА. Нека, сердаре, што си се
уплашио, све ће бити добро, ако Бог да.

ПЕШИЋ. В. Величанство, ситуација је вр-
ло озбиљна. Јављају да је повлачење
војске на све стране. Чим је чула за
пад Ловћена, говоре да је сва војска
изгубила морал, изгубила веру и по-
влачи се.

При повлачењу расипа се и не-
стаје је.

КРАЉ НИКОЛА. Шта се још говори, сер-
даре?

ПЕШИЋ. Јавно се говори да је издана.

Са Ловћена, Царева Лаза и један
дио херцеговачког одреда налази се у
повлачењу, на Даниловом Граду, буни
се, говорећи да је издана.

Са грахова јављају да се војска
у нeredу повукла ка Никшићу.

Све је у хаосу и свет се пита
шта је сво.

У Никшићу се, са Граховских по-
ложаја сва војска слегла, буни се и
тврди да је издана.

Јавно се говори о издајству и при-
јете Вашем Величанству.

КРАЉ НИКОЛА. Не говоре то, Црногорци,
сердаре, не, — но они, који не желе
добра ни мени, ни Црној Гори.

То говоре они, који ми раде о глави има педесет година, али још за мало, друкчије ћеш говорити и ти и они, сердаре.

Одлази.

3 ПОЈАВА

ДАНИЛОВ ГРАД

Град пун војске, која се је повукла ту послије пада Ловћена, повлачења са Триглава, Бијеле Рудине и Бешина Убла — гдје се је било чуло — при повлачењу — да ће бити битка — па опет наређено повлачење.

Ларма на све стране.

Пред станом команданта Херцеговачког одреда војводе Ђура Петровића, који је у повлачењу на Дан. Град дошао, маса војника виче и ларма.

ПРВИ ВОЈНИК. Ђе је војвода Ђуро Петровић — да каже војсци шта озо би.

Ђе је Краљ Никола.

Шта ћемо овђе.

Ко издаде Ловћен.

Зар нас доведоше овђе да Аустрији полажемо оружје.

ДРУГИ ВОЈНИК. Неће данас Бјелопавлићи, без нечијега грдила, полагати оружје.

ТРЕЋИ ВОЈНИК. Послаше нас на Бешин Убао и Бијелу Рудину — да се војска ломи — па данас повратише овђе да предајемо оружје.

ЧЕТВРТИ ВОЈНИК. Нека изађе, војвода Ђуро, да каже војсци шта је ово!

Што нас вратише са Богетића.

Јуче јој храну одузеше, а данас је овдје доведоше — да је предаду Аустрији.

Нећемо се, данас, без крви растајати. Ђе је краљ Никола и његова прича да ће с планине на планину водити Црногорце и бити се са Аустријом.

ПЕТИ ВОЈНИК. Лако је овако: кад је славе и части то дијеле Петровићи, — а кад је до њихове срамоте то да узмемо ми.

ШЕСТИ ВОЈНИК. Нећемо... Хоћемо да краљ Никола са синовима одговара за срамоту Црне Горе за пуштање Ловћена без фишека.

Чује се: Нека изађе командант.

СЕДМИ ВОЈНИК. Ђе су паре за тајин војнички.

Зашто се Црногорци гладни и голи ломе од Грахова до Данилова Града — а Аустрија заузима Црну Гору.

ОСМИ ВОЈНИК. Шта ово би са Црном Гором и њеним образом.

Ђе су главари да одговоре.

Излази војвода Ђуро Петровић са Начелником штаба Ристом Лекићем.

ВОЈВ. ЂУРО ПЕТРОВИЋ. Шта је Бјелопавлићи?

Шта хоћете?

ПРВИ ВОЈНИК. Хоћемо да нам одговориш
шта ћемо данас овђе.

ДРУГИ ВОЈНИК. Ђе је тајин војнички Ђе
су паре дате за тајин.

ВОЈВ. Ђ. ПЕТРОВИЂ. Тајина нема.

Паре никакве са Ђетиња за тајин
послате нијесу.

Ево Начелника штаба и он ће вам
овако рећи.

РИСТО ЛЕКИЂ. Ђетиње ни тајин, ни паре
за тајин није послало.

Због тога, што Ђетиње није по-
слало, ја не одговарам.

ВИШЕ ВОЈНИКА. Неко ће данас одговарати.

Прилазе ближе

РИСТО ЛЕКИЂ. Натраг војници.

ВИШЕ ВОЈНИКА. Нећемо.

Опкољавају Риста Лекића.

РИСТО ЛЕКИЂ. Натраг војници, коме је
живот мио.

Хвата се за сабљу

ВИШЕ ВОЈНИКА. Ко натраг.

Натраг и ти и сви главари који
сте нас до овога довели.

Прво треба вас да поубијамо, па
да се предамо.

Окрећу пушке пут Риста Лекића.

РИСТО ЛЕКИЂ. Ја крив нијесам.

Ако сам крив — удрите

Разгрће прса.

ДРУГИ ВОЈНИК. Криви су за ово сабљаши
и грбаши.

Зар се овако губи домовина.

Пуца.

*Настаје неописана гужва и галама у
којој Риста Лекић, погођен од оног војника,
— пада. Чује се још неколико пушака, од
којих падају још два — три војника.*

*Више увиђавних људи умијешају се —
те се ствар утишава без даљег проливања
крви.*

Војска се разилази по граду.....

*Гролази извјесно вријеме. — Чује се:
Долази Господар.*

4 ПОЈАВА

*Данџлов Град Пијаца — Маса
војника тамо и овамо. Чује се труба ау-
томобила. Долази Краљ Никола у пратњи
Радој Радоевића, учитеља. Аутомобил
стаје. Краљ Никола излази из аутомобила
и једном ногом стаје на земљу, а другом
на стопну од аута. У руци држи једну шип-
чицу — прутућ.*

*Маса војске и народа окупља се око краља.
Све се утишало.*

КРАЉ НИКОЛА. Нијесам, Бјелопавлићи, до-
шао да светим Риста Лекића, кога да-
нас нејуначки убисте, него да вам ка-
жем: да сте вазда такви били.

Шта учињесте, Брђани.

Убисте Риста Лекића, мога офици-
ра, усред вашег племена. Велико јуна-
штво показасте. Немасте га ће пока-
зати — немали да Бог да никад.

Вазда сте издавали моју кућу и
мене.

Вазда сте ишли у Спуж и Подго-
рицу код Турака.

Вазда вам је био ближи Скадар од
Цетиња.

ВОЈВОДА БУРО ПЕТРОВИЋ. Не, Господару,
кумум те Богом.

Нијесу Брђани издајници — него
снага и темељ Црне Горе.

КРАЉ НИКОЛА. Не, не. Није то, Бјело-
павлићи, вама првина.

Гађали сте Светога Петра камењем
и да није било Пајевића, из Главице,
убили бисте га.

Убили сте ми стрица књаза Дани-
ла мучки — на сред Котора.

ЈЕДАН ВОЈНИК. И ти нама Блажа Бошковића

КРАЉ НИКОЛА. Вазда сте издајници били.

ЈЕДАН ВОЈНИК. Није истина, Господару.

КРАЉ НИКОЛА. Одакле си ти.

ЈЕДАН ВОЈНИК. Ја сам из Вражегрмаца.

КРАЉ НИКОЛА. Вама да је просто, ви ни-
јесте.

ДРУГИ ВОЈНИК. Нијесу ни Бјелопавлићи.

КРАЉ НИКОЛА. Мучите, срам вас било.

Одавно сте псчели да ме издајете:

Прво сте почели код Везира, ма
сте срамотно платили.

Гађали сте Светог Петра и то сте
срамотно платили.

Убили сте ми стрица и то сте сра-
мотно платили.

Дајем ви моју ријеч, Бјелопавлићи,
да ћу доводити Русе и Французе и не
знам коју вјеру --- срамотно ћете ми
платити и ово данас.

*Кроз војску ее осјећа велико врење
и брујање. Војска се све више гомила и
прилазе Краљу.*

*Краљ Никола сједа брзо, у ауто,
говорећи шоферу Барићу: Напријед.*

Ауто пуном брзином одлази.

КРАЉ НИКОЛА. *Ослазећи:* Платићете ми,
Брђани.

*Гуркајући оном шипчицом Радоје-
вића, који се окреће:*

Виђе ли кртолане?

Баста ли ми?

ЈЕДАН ВОЈНИК. Утече, срам га било.

Он Бјелопавлићима да рече издај-
ници.

ДРУГИ ВОЈНИК. Нијесу, Бјелопавлићи из-
дали — но онај који је издао Ловћен
издао је и Црну Гору... Краљ Никола
зна то најбоље са синовима...

ТРЕЋИ ВОЈНИК. Вазда је издавао и про-
давао Црногорце.

ЧЕТВРТИ ВОЈНИК. Лако је рећи — па
утећи.

ПЕТИ ВОЈНИК. Да не утече ми њему да-
нас пресудисмо.

*Настаје неописана ларма и галама, гдје
се чује: „Утече“... „Срам га било“... „По-
бјеже“... „Издајник“....*

*На утицај виђенијих људи, са обећањем:
да ће се Бјелопавлићи за ово осветити
Краљу Николи — војска се разилази. --*

5 ПОЈАВА

НИКШИЋ

*Ври од војске, која се повукла са Гра-
ховских положаја: Космаша и Илина Брда,
Трубјеле и Риђанских Рупа.*

*Војници са пушкама, без пушака, лар-
мају, деру се, вичу.*

*Голи, боси. — У кожусима. — Гомиле
војника.*

*Ту су спремна и три баталиона хер-
цеговачка. Спремају се за полазак за срп-
ском војском.*

ПРВИ ВОЈНИК. Ловћен је пао.

Издаја, права издаја

ДРУГИ ВОЈНИК. Рекоше: повлачи се, мир
је закључен.

Наредба једна: напусти Космаш,
напусти Илино Брдо.

Наредба друга: напусти све то и

повлачи се, а ми наћерали Швабу да узмиче, па сад ми узмичемо, а Шваба нас гони.

ТРЕЋИ ВОЈНИК. Све неко измицање, час назад час напријед, док најпослије не одступисмо без крви и Аустија заузе Црну Гору.

Је ли овога, људи, итје било?!

ДРУГИ ВОЈНИК. Наредба дође једна: остави Космаш, друга: остави Илино Брдо, трећа: држи се Трубјеле, опет остави Трубјелу, заузми Риђанске Рупе, — док не дођосмо у Никшић. Па опет, хајде напријед, па хајде натраг.

Очигледна издаја.

Јавише нам, тачно, кад ће бити и напад, то му јавио Шваба. Па нас из-вијестише да нема муниције, а уз пут читава брда од просуте.

Краљ опет рече: како год хоћемо: воља нам да се бијемо, воља да се не бијемо, него да идемо кућама да се одморимо. Ка да неко иде од воље да се бије у сред зиме.

ЧЕТВРТИ ВОЈНИК. Ратовао, таман, ка они му рођак, те је говорио, кад су га звали у војску:

Бога ми бих људи пошао но немам кад.

Војници проводе Јова Бећира, команданта Дивизије никшићке.

ПРВИ ВОЈНИК. Браћо, ево вам онога који

је издавао оне наредбе за повлачење. Он нам је наређивао да напуштамо положаје, које смо крвљу освајали. Он нас је, браћо, предао Аустријанцима. Сјутра ћемо бити робови. Зато, браћо, ја сам да му судимо, кад не можемо коме другоме, межемо бар њему. Да га једанак убијемо.

Чује се: да га убијемо.

ДРУГИ БОЈНИК. Да га убијемо и њега и све сабљаше и грбаше који су знали за ово.

Јуче нас одвукоше на границу, па данас опет вратише.

Нарочито се ради да се војска ломи.

Чује се: да га убијемо.

ЈОВАН БЕТОВИЋ. Ја, браћо, нијесам крив. Шта сам ја. Ја сам само један војник као и ви. Ја сам, браћо, као војник, извршавао наредбе, које сам добијао.

Ето вам команданта Одред војводе Ђура Петровића, њега тражите. Он је брат краљев, он је одговоран, а не ја.

Тако је. Хоћемо њега. Пуштају Јова Бећира.

Пролазе Херцеговци.

ЈЕДАН ВОЈНИК. *из херцег. батаљона...* За вас је, браћо, лако, ви ћете код својих кућа, а куда ћемо ми!

Ми смо ускочили, из Херцеговине,
да се бијемо, па ево шта дочекасмо.

Нико, браћо, да нам не јави да
бјежимо. Да се склонимо са нашом си-
ротињом.

Данас нити смо за бјежање, ни за
чекање. Ми идемо, а не знамо ни ће
остављамо нашу нејач.

Једном су наша три баталиона
били до Данилова Града, па нам наре-
дише да се вратимо, јер су, рекоше,
Французи искрцали војску у Дубровник,
те се ми врати, па ево шта дочекасмо.

И нас и вас неко је хтио да преда
Шваби, Бог га убио. Само, браћо, ви
постајете робови а ми гробови са не-
јачи нашом.

Пролазе Херцеговци

ДРУГИ ХЕРЦЕГОВАЦ. У *ходу*. Није ово ње-
му првина. Ово је њему други или тре-
ћи пут. Наше је очеве предао код
Требиња, па хоће данас и њихове си-
нове код Никшића.

Проклет да је.

Пролазе.

БАК ВОЈНИК. Браћо, станите, чујте... Да-
нас је сва Црна Гора обавијена стидом
и срамом.

Ловћен је пао без фишека.

Цетиње, наша престоница, је за-

узета. На Цетињу се вију бијеле заставе у знак покорности.

Прије двјеста година Цетиње се покоравало везиру Ђуприлићу само у рушевинама.

Сва је Црна Гора у јаду и чемеру, само се још наш барјак вије на Мојковцу. Он ће није издаја допрла, још се крсташ вије. Може пасти, али само крваво. Ту се боре двије Црне Горе, једна на Ловћену, друга на Мојковцу, — једна Краља Николе, а друга народа српскога.

И на Мојковцу ће крсташ, може бити, пасти. Али ће пасти на снопове мртвих Црногораца, да га из мртвих руку непријатељ узме

Но, ми, куда ћемо и гдје ћемо?!
Зар ми да не будемо себе и својих предака достојни зар да погазимо славу своју и својих предака — једино благо које имамо. Зар да не бранимо Црну Гору и нашу слободу.

Зар се није могао држати Ловћен?!

Зар се сва Црна Гора не би слегла да га брани. Зар се не би на њега наложио љеш до љеша од људи, жена и ђеце, да покаже свијету: да је то Ловћен Црне Горе — да је то светиња српскога народа, коју непријатељ не би газио за живота нашега.

Не, никада. Црна Гора је издана.

Црногорцу који је остао на ништа без ништа, и образ је дирнут.

Кроз планине Црне Горе чује се лелек за образом, јер у борби изгубити слободу тешко је; али изгубити и образ и слободу, страшно је.

Ловћен је предат и печат срама је на нашим челима. Али ми га скидамо и у чуду се питамо, зар да Црногорци, који су кадри били дати на Бардањолту и Тарабошу крв своју и ћецу своју, и гробовима китити Скадар на Бојани, зар ти исти Црногорци, ти исти војници, не би гинули и на Ловћену?! Гинули би. Али зла коб је скобила Црну Гору — Црна Гора је издана.

Док на Мојковцу — на Божић — на Христов празник — падају браћа, и полу мртва потискују непријатеља, догле Ловћен пада без крви и касапнице, да нову годину дочека Цетиње под аустријским ропством

ПЕТИ ВОЈНИК. Браћо, ево нас данас скрханих овђе, последије нашег јуначког ратовања. Ево нас, да сјутра, кад наступе Аустријанци будемо робови.

Војска наша из Србије, прошла је за Скадар, да не буде робље.

Чује се: Нећемо ни ми.

Онда, браћо, наши баталиони, — чије московке нијесу непоштено ратовале

но српски и црногорски браниле ове кршеве — на ноге за браћом.

Чује се: На ноге за браћом.

Сјутра у зору, ако Бог да, на зборно мјесто, сви спремни, да кренемо преко Подгорице за Скадар.

Пут ће нам показивати мртва браћа.

Или путем славе мртве браће, или у срам и стид и ми и наша ћеца.

Тако је. Ићи ћемо па докле стигнемо.

Разилазе се.

6 ПОЈАВА.

Село у околини Никшића. Кућа под сламом. Човјек и жена. двоје момчади и троје ћеце. Човјек са двоје момчади спрема се за полазак. У неку торбу трпају љеба, лука и соли. На сред куће ватра гори. Над ватром вериге -- на веригама виси котао у коме се кувају 2-3 кртоле. Сви сузни осим оца.

ЦРНОГОРКА. Куд ћеш, ће нас остављаш.

Видиш ли ову ћецу. Шта ћу ја сјутра.

Прије но поћеш, најбоље покољи свако.

ЦРНОГОРАЦ. Чујеш, жено, ја идем са ова два ћетићка, па ће год оћеш и ти и ћеца.

Шта ће ћеца без образа

Нас је краљ издао и Црну Гору продао.

Ја ћу са ова два ђетића ићи за
нашом војском из Србије.

Докле стигнемо, стићи ћемо поште-
но. Ако умремо умријећемо поштено.

Што ће ми живот без образа.

Ти се мучи, за љепше знала није-
си, па, ако Бог да, биће боље, ако не
да, а оно: тако је суђено.

Може Бог дати да се претече, па
онда ће боље бити и теби и мени и
свијема, а овако: црн образ до вијека.

ЦРНОГОРКА. А ти хајде, али знади, да ће
за петнаест дана свако покрепати.

ЦРНОГОРАЦ. Нека покрепају, шта ћу им ја;
ја не могу дати образ ни за њих, ни
за тебе, ни за сву Црну Гору,

Беца плачу дијеле кртолу.

ЦРНОГОРАЦ. Сад, момчади, узмите пушке,
опростите се, ваља одмах да идемо на
зборно мјесто, окле ћемо кренути.

ПРВО МОМЧЕ. *Прилази мајци,*

Збогом, па ћемо се виђети.

Љубе се.

ДРУГО МОМЧЕ. Збогом.

Љубе се.

ЦРНОГОКА. *Кроз плач.* Одведе вас: Хајте
збогом.

Чувајте живот и пазите на образ.

Беца код огња вриште.

ЦРНОГОРАЦ. *Бришући рукавом очи.*

Хајте, шта ту ваздан дробите.

Шта слините, као да ћемо у Америку.....

Ту, до Скадра, па ћемо се вратити.....

Само да измакнемо, да нас не заробе.....

Одлазе на зборно мјесто.

7 ПОЈАВА

НИКШИЋ

Пољана. Зборно мјесто од војске. Не зна се ништа од галаме: ни ко говори, ни шта се говори. По десет прича одједанпут.

ПРВИ ВОЈНИК. Да се, браћо, крене док је пут слободан.

ДРУГИ ВОЈНИК. Браћо, јутрос је освануо, из Подгорице, са Крушевца, војвода Буро Петровић, командант нашег Одреда, и саопштио војсци: да је Краљ отишао, да су Аустријанци заузели Цетиње и Подгорицу, да пут више за Скадар није слободан и да смо, браћо, сада робови.

ТРЕЋИ ВОЈНИК. Браћо, видите ли да немамо куд у Подгорицу. Ми смо заробљени, ми смо обешчашћени. Ми смо, браћо, без части и образа, — ми смо робови.

Ко нас издаде, ко нас продаде, хоћемо да знамо.

Ми смо се били, падали, гинули,
па данас робови.

Вратио се Војвода Ђуро Петровић
командант нашега Одрета, из Подгорице.

Он ће знати ко је издао, он је
брат Краљев.

ЧЕТВРТИ ВОЈНИК. Браћо, да идемо, овако
опремљени, право пред стан командан-
та Одрета, да питамо Војводу: ко изда-
де Црну Гору и Црногорце, ко нас
предаде у аустријске руке.

Ко је издајник српски.

Ко је, браћо, Вук Бранковић.

Чује се: Тако је.... Тако је..... Да идемо.

8 ПОЈАВА.

НИКШИЋ.

*Стан Команданта одрета. Пред ста-
ном маса војника виче, ларман. Граје. Из-
лази командант одрета војвода Ђуро Пет-
ровић.*

БАК ВОЈНИК. Војвода Ђуро Патровићу, ми
војници под твојом командом борили
смо се поштено и јуначки.

Данас смо овдје, у Никшић, по-
влачећи се, дошли.

Чули смо да си рекао, да је Ау-
стрија заузела Црну Гору, да смо по-
стали робови.

Мислили смо да идемо преко Под-
горице за браћом из Србије, али не

можемо, Аустрија је заузела и Подгорицу.

Чујемо да је Краљ оставио Црну Гору и побјегао.

Отишао из Црне Горе, а нас оставио као да се ми нијесмо хтјели борити, па он морао бјежати испред непријатеља.

Хоћемо, Војвода, да нам ти објасниш: шта ово би. Ко нас издаде?

ВОЈВ. ЂУРО ПЕТРОВИЋ. Војници, ви знате да сам ја ваш командант био за читаво вријеме, да сам са вама вазда био, поштено се борио и крв лио.

Сад, браћо, пошто је Ловћен пао, краљ отишао из земље, Аустрија заузела Црну Гору, најбоље је да предасте оружје, растурите се и идите својим кућама.

Чује се: Нећемо... Хоћемо да знамо ко је издајник.

ЂАК ВОЈНИК. Нећемо тако, Војвода. Да наше ничим неокаљане московке предајемо Аустријанцима па да идемо кућама.

Но хоћемо, Војвода, да нам ти, као брат краљев, кажеш; ко издаде Црну Гору и Црногорце, ко постиже име црногорско. Ко окаља наше оружје од Косова вазда чисто и свијетло.

Ако нам, на ово не одговориш, крв ће се, данас, просути, Војвода.

Војска: Тако је... Тако је...

ВОЈВ. ЂУРО ПЕТРОВИЋ. Браћо, јавићу свима баталионима да се скупе на зборно мјесто — Војни стан, — и ја ћу са официрима доћи да вам одговорим на све што ме питате.

Разилазе се.

9 ПОЈАВА

НИКШИЋ

*Пољана — Војни стан — Зборно мјесто.
На једној страни око осамдесет официра и војвода Ђуро Петровић а на другој страни постројена војска.*

ВОЈВОДА ЂУРО ПЕТРОВИЋ. Браћо Црногорци, ви, браћо, знате, да сам ја с вама био вазда заједно, да смо крв заједно проливали од Граховске Плоче до Калиновика.

Али, данас, браћо, краљ је отишао, ми смо опкољени, сваки је отпор залудан, и сада остаје само једно: да се положи оружје и да се растуре баталиони, те да сваки војник иде својој кући.

БАК ВОЈНИК. Чуј, Војвода! Ти кажеш, да је Краљ отишао, да смо опкољени, да се не можемо више борити, да положимо оружје и идемо кућама.

Краљ је, кажеш, отишао, али ти

си његов брат, који си јуче дошао из Подгорице, да нам јавиш, у часу кад смо се спремили да и ми идемо да се чиста образа спојимо са српском војском: да је краљ отишао, да је Црна Гора пала, и ми опкољени.

Но, данас, као краљев брат, његов заступник, имаш да кажеш: ко је издао славно црногорско оружје, ко је постидио славу црногорску, ко учине да пропане Црна Гора, да Црногорци постану робље аустријско.

Хоћемо, да ми, овдје, данас, наше, московке очистимо од стида и срама, да их тебе чисте предамо, па их ти предај Аустрији — а не ми.

Али прије но што ти их предамо, имаш да скинеш грб и сабљу, да речеш овдје, јавно, пред свима: ко је издао, па да их, као срамне и окаљане, бациш, па ћемо ми онда тебе наше московке, да их ти предаш Аустрији, — а не ми.

Ако нећеш овако, главе ће падати, Војвода.

БОЈВ. БУРО ПЕТРОВИЋ. *Скида сабљу, — пољуби је говорећи:*

Ви знате, Црногорци, да сам се ја вазда, са вама борио. Водио вас из побједе у побједу — од Бардањолта до Космаша, од Скадра до Сарајева. Да вас ја, Црногорци, нијесам издао, да

сам ја невин.

Данас, Црногорци, предајем моје и ваше оружје; предајем Црногорци моју сабљу, која је крвавила и од које сабље ни једна сабља није била боља; предајем ваше оружје, од кога оружја ни једно оружје није било боље; предајем га, Црногорци, јер је наша крв продана; — предајем га, Црногорци, јер је Краљ Никола и његова династија издала Црну Гору и Црногорце.

Са сузама у очима баца сабљу — за њим бацају и остали официри.

Издали су нас, браћо, Црногорци, они — а не, ни ви, ни ја.

Кида грб с капе.

Проклети да су.

Баца грб — за њим бацају и остали официри.

Војска: „Амин“.

БАК ВОЈНИК. Браћо, данас из уста војводе Ђура Петровића, брата краљева, чули сте да смо срамно преварени, опкољени аустријском војском и издани од Краља Николе.

Црногорац се борио и крв проливао, али узаман, мучка и издајничка рука такла се образа црногорског да га оцрни, такла се гробова наше браће, од Скадра до Гласинца, да их оскрнави.

Опростите сјени палих витезова,
опростите нам славна браћо, народ ваш,
омладина ваша, осветиће вас.

Црна Гора је прегажена од непри-
јатеља, помоћу свог унутрашњег душ-
манина, који је свој народ повео не у
борбу, у свети бој, него у срам и стид.

Пао је поносни Ловћен — издајом
страшном и великом.

Гроб владике Његоша попрскан је
издајничком крвљу, кандило се на гро-
бу владицином утрнуло, јер није имало
коме горети, непријатељ се такоа и
кости његових.

Пошто је Краљ Никола издао свој
народ, издао Црну Гору и Црногорце,
па, са својом фамилијом побјегао, то
вас, браћо, позивам да заједно узвикне-
мо, крићући, проклети да су и он и
његов дом.

*Војска узвикује: Проклети да су.
Проклети да су. Проклети да су.*

Сада, војвода Ђуро Петровићу, пре-
дајемо ти наше московке, чисте и не
окаљане, да их ти предаш непријате-
љу, а ми да смо слободни од срама и
стида, а преко нас, и наша ђеца — као
и сва Црна Гора.

*Војници љубећи пушке бацају их,
са узвицима: Проклети да су.. Про-
клети да су... Проклети да су..*

ПРВИ ВОЈНИК. *Љубећи пушку.*

Збогом, моја добра московко, која
си ми вазда уздана била, — са тобом
сам брата осветио.

Баца је вичући: Проклети да су.
ДРУГИ ВОЈНИК. *Држи маузерку — тур-*
ску пушку.

Збогом... Скинуо сам те са Турчи-
на на Дечићу. С тобом сам се поно-
сио. Збогом, мој вјерни друже.

Љуби је и баца вичући: Проклети
да су.

Наилазе други војници и бацају са
узвицима: Проклети да су... Проклети
да су....

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
XXXXXXXXX CRNOJEVIĆ
X

ПЕТИ ДИО

1 ПОЈАВА

ПОДГОРИЦА — КРУШЕВАЦ

*Кабинет за рад у Крушевцу. Краљ сје-
ди у фотели — расположен — разговара
са собаром Илијом Бјелошем.*

КРАЉ НИКОЛА. Па тако, соколе, уреди па
донеси.

Улази ађутант

АЂУТАНТ. Моли да уђе г. Јово Поповић.
КРАЉ НИКОЛА. Нека уђе.

*Излази Илија Бјелош — улази Јово
Поповић, који се клања.*

КРАЉ НИКОЛА. Бора ми, побојах се да су
те заробили, али опет мишљах, неће
се пуштити криво кољено.

ЈОВО ПОПОВИЋ. Господару, дошао сам по-
слан од господе министара, да вас за-
молим, да би нам рекли: шта ћемо и
како ћемо, сада, пошто је Цетиње пало
и војска се повлачи без реда. Хоће ли
се што предузимати, пошто непријатељ
стално иде напријед.

КРАЉ НИКОЛА. Да, Бора ми, имаш разлог.
Треба Бора ми, нешто чињети.

Зове: Илија, Илија.

Улази Илија Бјелош

ИЛИЈА БЈЕЛОШ. Изволте Господару.

КРАЉ НИКОЛА. Је ли готово.

ЈОВО ПОПОВИЋ. Молим Вас, Господару.

ИЛИЈА БЈЕЛОШ. Сад ће, Господару.

КРАЉ НИКОЛА. Похитај, соколе.

ЈОВО ПОПОВИЋ. Како рекосте, Господару.

КРАЉ НИКОЛА. Причекај, чоче.

*Улази Илија носећи један печени бут
на ражњу и приноси на тањир краљу.*

На тањиру нож и убрвс.

ИЛИЈА БЈЕЛОШ. Изволте, Господару.

Ставља пред краља

КРАЉ НИКОЛА. Узима нож — насијече од
бута у тањир, узме хљеба и једе. По-
што се наједо, убрише се, па се окрене
Јову.

Па, Јово, пушти ме, чоче, мало да
тренем, па ћемо виђети.

Излази краљ

*Улази Јанко Вукотић и више гла-
вара.*

ЈАНКО ВУКОТИЋ. Шта би? Шта каже Го-
сподар.

ЈОВО ПОПОВИЋ. Отишао је да мало „тре-
не“, па ће каже „виђети“.

ЈАНКО ВУКОТИЋ. *Јаким гласом.*

Шта? Зар у овим моментима има
кад да спава.

Црна Гора пропада, а он спава.
Ја ћу ићи и казати му да се не
игра са судбином Црне Горе и њеним
образом.

Улази Краљ

КРАЉ НИКОЛА. Шта је Јанко.
ЈАНКО ВУКОТИЋ. Како што је, Господару,
за име Светога Петра.

Закопава се Црна Гора, закопава
се твој дом и твоја круна, а ти спа-
ваш.

Дај казуј Црногорцима шта ће и
куда ће, кумим те Богом.

КРАЉ НИКОЛА. *Сједа.* Не бој се Јанко Ву-
котићу, не бојте се, Црногорци, ту сам ја.

Пао је Ловћен, пало је Цетиње,
Грахово је пало и Мојковац ће пасти.

Све је пало, — али ја сам ту:

Српски се барјак још само пење,
На ово наше криво стјење,
Ивова моћна држи га рука.

На мене је сада ред.

Дошло је моје вријеме. Српство ће
се ујединити под династијом Петровића:
На зетској њиви никло је прво.
Српских владара владарско дрво.

Показаћу ја цијелом свијету да
српство може постојати само са мојом
династијом.

Нема Петра — ни његове династије...

Ха! Ха! Ха! -- А знате ли, Црно-
горци, ће је он?

Сви ћуте

Ђе је Петар, Црногорци, знате ли.

Сви ћуте

Ено га крај Скадра, у Барбалуши,
у пратњи четири човјека.

Сам, у чарапама, на волујским ко-
лима, прешао је Арбанију.

Упропастио земљу, па иде главом
без обзира.

Да није било моје војске у Скадру
заробили би га Арбанаси — па бих га
ја, са Црногорцима, отимао од Арбанаса.

Куд би та брука била?

За њиме иде не војска српска —
него се креће спровод српскога народа.

Ја сам, Црногорци, позивао браћу
Србијанце, да се заједно прибијемо у
ове горе, између Таре и Дрине, и да
на прољеће, уопитамо наметљивце: шта
ће у нашој кући.

Хтио сам да се Црна Гора и сада
одужи српству, као што је лањске го-
дине на Дрини.

Не рекоше ли нам тада, да смо се
одужили српству.

Али шта бива?!

Данас, србијански краљ обилази
Црну Гору, србијанска војска пролази
преко Црне Горе и Арбаније.

Зар је Црна Гора Арбанија...

Зар је то заслужила кућа Петро-
вића....

Нека се чини Божја воља....
...Ко је крив Богу платио...

Устаје:

Црногорци, ја сам Њ. Величанству,
Цару Францу Јосифу упутио депешу за
закључење мира.

Одговору се надам свакога часа.
Бесар мене познаје.

Франц Јосиф је пријатељ дина-
стије Петровића.

Омер Пашине године Аустрија је
спасила Књаза Данила, а не Русија.

Србија тада спаваше.

Моја политика, Црногорци, није од
јуче.

Уз помоћ Бесара створио сам кра-
љевину, па ћу, ако Бог да, и Царевину.

Ја уједињавам српство, а не Петар.

Поред уједињења и спаса српско-
га народа, ја сам, Црногорци, у току
рата заузео и Скадар. Са савезницима
сам због тога прекинуо, јер су сумњали
да сам то, по наговору Аустрије,
учинио.

Зар сам могао без Скадра. Без
града пред којим леже на хиљаде мо-
јих витезова, да сан вјечни почивају,
позивајући мене и Црногорце, да их на
стражи одмијенимо. Позивајући мене
и вас, да нам град предаду, да би им
се кости у гробовима смириле.

Данас је, Црногорци Скадар мој град, сјутра ће бити и Арбанија.

Доста је било чекања — треба хитати.

Србија је пала, Црна Гора се нагла, крај се приближава. Ја сам ту. Треба Црну Гору и српски народ спасавати.

Још мало па ће Црна Гора, на челу са династијом Петровића, водити Балкан.

Сад ће да се оствари оно што сам започео. Црна Гора има да засија како никад није и да Балкан поведе новом славом.

Сад ће да се доврши оно што сам пјевао:

Балканском трону сад похитајмо,
Уз цара ја ћу други цар бити,
Рад Балкана се и потурчити.

Ха, непријед Црногорци, последња се броји.

Улази ађутант и предаје двије депеше Министру претсједнику.

ЛАЗАРМИЈУШКОВИЋ. *Дајући депешу Краљу:*

Господару, изволите депешу од Њ. В. Франца Јосифа, сад је парламентар предаде. Ево и захтјева њихове команде.

КРАЉ НИКОЛА. Чита: „Краљу Николи:

Пун сам задовољства што се Ваше Величанство, изјављује спремним

да напусти отпор, који је сада без циља. Услове за обуставу непријатељства већ је моја Врховна команда ставила на знање Вашем Величанству.

Франц Јосиф“.

Окрећући се Министру претсједнику, који чита другу депешу — намиршено:

Шта каже Врховна команда.

ЛАЗАР МИЈУШКОВИЋ. Врховна команда тражи: да се преда Црна Гора и сва њена војска, да се предаду градови, луке и пристаништа.

Да се предаду пушке и топови, да се предаду Црногорци.

Да Аустрија заузме Црну Гору.

КРАЉ НИКОЛА. Шта... Како... Да се предам, да заузму Црну Гору, да је покоре.

СРА БУ, МОЈА ДИНАСТИЈА... Ја са Врховном командом немам ништа. Фрањо Јосиф је мој пријатељ. Ја сам се њему обратио. Он је глава својој земљи.

Шта кажу: да предам војску, луке, градове, топове, муницију...

Да предам Црну Гору...

...Нема мира... Нема Црне Горе.

Превара... Пропаст.

Окрећући се ађутанту:

Донеси ми сабљу Немањића, круну и крст ЂорђеВСКИ и орден дома Петровића.

Излази ађутант и доноси сабљу Немањића, коју му је дао цар Руски 1878 г., капу са круном у брилијантима, крст ђорђеВСКИ и орден дома Петровића. Пошто је ставио капу са круном на главу, опасао сабљу и ставио о грлу крст ђорђеВСКИ и медаљу дома Петровића — окрећући се министрима.

Виђесте ли, Црногорци, шта тражи Аустрија. Тражи да положимо оружје. Смијем ли ја витезови и соколови и помислити да наредим да положите своје оружје пред непријатељем, вама, зар, који никад ни пред ким нијесте полагали оружје.

Сви ћуте

Послије тих ријечи Краљ подиже капу, прекрсти се и викну:

Боже и Свети Василија Острешки помози и сачувај Црну Гору у овом страшном часу.

Окрећући се једном главару:

Да се иде на Царев Лаз да се дочекају Аустријанци.

Да се бијемо или да будемо бјени.

Ко ме се развио пупак, нека остане код жене.

Ако нико неће, ја ћу сам на Царев Лаз.

Полази. Око њега главари, књаз Мирко и послуга, задржавају га.

КРАЉ НИКОЛА. Ће су ми племена?!
Ће су ми вјерни Црногорци?!
Ја ћу пред њима да гинемо и крв
проливамо.

*Отимајући се: Пуштите ме да
сам идем и погинем на Царев Лаз.*

ЈЕДАН ГЛАВАР. Не, Господару, за име Божје.

С киме на Царев Лаз?!

Ће вам је војска?!

КРАЉ НИКОЛА. *Окрећући се генералима:*

Шта се ово учиње? Ће ми је војска?

НИКО ПЕЈАНОВИЋ. Шта се учиње. — То
знаш ти са синовима. А што се тиче
војске она не постоји. Ваше Величан-
ство свима је силама радило да је не-
стане и нестало је. Сами сте говорили:
хајте кућама, шта ћете се бити, у
мојој је руци рат и мир.

Добровољце сте херцеговачке са-
вјетовали да иду у Никшић да се не
бију.

Батаљонима кучком и братоножић-
ком рекли сте: били се не били ми смо
добили.

Код Данилова Града и Ријеке вра-
ћали сте батаљоне.

Објављивали сте да нема тајина,
да нема муниције.

Све сте радили да нема војске --
па је данас и нема.

КРАЉ НИКОЛА. То значи да сам ја издао

Црну Гору, да сам је предао Аустрији.

Не, ја нијесам. Црногорци нијесу хтјели да се бију.

Ја сам готов да се бијем, неће Црногорци.

Бе су ми бригаде црногорске, ће су племена. Нема их.

Шта ћу ја са силном Аустријом.

Окрећући се министру М. Радуловићу

Господине Министре, отидите до Дан. Града, до моје највеће бригаде, до најјачег племена и позовите Бјелопавлиће да иду са мном на Царев Лаз да се бијемо. Да разбијемо непријатеља, као што је чинио и мој предак владика Данило. Још има времена. Царев Лаз је наше разбојиште дако ме срећа послужи.

Ако неће, кажи им, да ће њихов стари краљ, сам ићи на Царев Лаз да погине.

МАРКО РАДУЛОВИЋ. Хоћу, Господару, позваћу Бјелопавлиће да гину за свога краља и доћи ће, кад им кажем: зове вас Господар.

Одлази.

Сви излазе остаје краљ и Мин. Претсједник.

КРАЉ НИКОЛА. Отишао је... Знам шта ће бити... Убиће га.

Јуче су убили Риста Лекића, мога

официра, убиће и њега данас. Тада ће
и Европа виђети, да сам ја хтио али
да Црногорци нијесу хтјели да се
боре.

ЛАЗАР МИЈУШКОВИЋ. Величанство, кад је
ствар до овога дошла, најбоље је да
идете.

КРАЉ НИКОЛА. Ја морам да идем, јер је
и Краљ Петар прошао.

Код савезника треба се појавити.

Он хоће круну Душанову, хоће да
буде балкански Цар. Неће — док сам
ја жив.

Ко гори са два краја — спасавати
се мора.

Ништа се не губи. Књаз Мирко
остаје — док Данило дође. Њему је
Аустрија гарантовала престо.

Одлазе.

2 ПОЈАВА

ПОДГОРИЦА — КРУШЕВАЦ

*Дворана у палати на Крушевцу. Краљ сједи
у фотели — невесео — погнуте главе. —
Министри и Јанко Вукотић стоје.*

Улази Перјаник.

ПЕРЈАНИК. Ваше Величанство, вратио се
Г. Министар и моли да уђе.

КРАЉ НИКОЛА. *Послије краћег ћутања —
дижући главу:*

Нека уђе.

*Улази Марко Радуловић располо-
жен. Краљ опет погнуте главе.*

МАРКО РАДУЛОВИЋ. Добро јутро, Госпо-
дару.

КРАЉ НИКОЛА. *Послије дужег ћутања —
дижући главу.*

Ти дође

МАРКО РАДУЛОВИЋ. Дођох срећно, Гос-
подару.

КРАЉ НИКОЛА. *Послије краћег ћутања.*

Причај...

МАРКО РАДУЛОВИЋ. Ваше Величанство,
Бјелопавлићи кажу: не на Царев Лаз,
него гдје год хоће нека нас наш Гос-
подар води, да гинемо као што смо се
научили од Косова до данашњег дана.

Хтио сам, Господару, да Вас ове-
селим, да Вас обрадујем и да Вам, Гос-
подару, кажем: да ће Црногорци бра-
нити свог Краља док једнога траје.

КРАЉ НИКОЛА. *Смртно блијед.*

Хоће да се боре... Са чиме... Све
је пропало...

*Хоће да устане из фотеље — па-
да изнемогао — Министар га придр-
жава — једва устаје. — У даљини се
чује пјесма:*

„Краљ Никола сабор чини“.....

*То се групе војника прикупљају и пје-
вају чујући да хоће да се иде на Ца-
рев Лаз.*

КРАЉ НИКОЛА. *Министру.*

Зовни ми књаза Мирка и књаза Петра.

*Министар излази. Остаје Јанко Вукотић
Улази књаз Мирко и књаз Петар.*

КРАЉ НИКОЛА. *Књазу Петру.*

Знаш какву си ми заклетву положио.

Чим дође књаз Данило да му уступиш престо. *Звони.*

Улази перјаник

ПЕРЈАНИК. Заповиједајте, Господару.

КРАЉ НИКОЛА. Нека се спреми ауто.

ЈАНКО ВУКОТИЋ. Куда ћете, Величанство.

КРАЉ НИКОЛА. У Скадар.

ЈАНКО ВУКОТИЋ. Куда, Господару, у Скадар.

Зар остављаш своју земљу, свој народ

Остављаш га у страм, у стид.

Сјети се, Господару, Фундине, сјети се Вучијега Дола, кога си сам извојштио -- молећи Црногорце са капом у руци да дочекају Турке. И дочекаше, три паше бише и разбише.

А сада, ће ћеш. Да напустиш своју земљу, да издаш свој народ:

Е чуј ме, Господару. Служио сам те тридесет година. Чувао сам те боље него твоји синови. Па кад нас тако остављаш, ево ћу ти рећи, да си и сад послушао синове, а синови твоји нијесу

служили ни тебе ни Отаџбину, нити
су бранили част ни твоју, ни Црне Горе.

Синови су ти издали Црну Гору,
па хајде издај је и ти.

Подигнућу глас:

У сва си неваљалства газио, зар
хоћеш данас и у најгоре: у издају
Црне Горе.

Не, Господару, кумим те Богом
и Светим Петром, не остављај Црну
Гору; не издаји Црногорце.

КРАЉ НИКОЛА. Јанко, Јанко, смири се.
Јанко, чуј ме...

Заклео сам се својој фамилији на
живот Светога Петра, да ћу је вечерас
испратити до Скадра, али, ево ти да-
јем ријеч, не био човјек, ако се сјутра
не вратио, да са Црногорцима дијелим
добро и зло, да поновиме Царев Лаз—
ако Бог да.

Разумијеш ли, чоче, но не даш да
проговорим.

ЈАНКО ВУКОТИЋ. Опрости Господару...

Ха, благо мени и свој Црној Гори.

Господар остаје код свога народа,
да га не разгоне Аустријанци.

Сад се ничега не бојимо.

Ту су племена, ту је Црна Гора.
Не бој се ни ти, Господару, сва ће пле-
мена, сва ће Црна Гора бити с
тобом.

Од Царева Лаза начинићемо дру-
го Косово, Господару.
КРАЉ НИКОЛА. *Прилазећи ауту — окре-
ће се књазу Мирку.*

Пази на заклетву.

Сједа — а то одлази.

*Министри ћуте и сједе у двору. Прола-
зи извјесно вријеме. Зврчи телефон.*

ЈАНКО ВУКОТИЋ. *Узима слушалицу*

Ало, ало.....

Скадар.... Ко је на телефону?

КРАЉ НИКОЛА. Јеси ли ти то, Јанко?

ЈАНКО ВУКОТИЋ. Јесам, Господару.

КРАЉ НИКОЛА. Јанко, чуј ме.

ЈАНКО ВУКОТИЋ. Заповиједајте, Господару.

КРАЉ НИКОЛА. Јанко, ја крећем.

ЈАНКО ВУКОТИЋ. На Царев Лаз, Господару.

КРАЉ НИКОЛА. Идем, Јанко, преко мора.

ЈАНКО ВУКОТИЋ. Куда... Преко.... мора....

Никад се не видио.

Баца слушалицу

Телефон и даље зврчи.

Јанко узима поново слушалицу

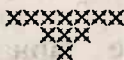
КРАЉ НИКОЛА. Јанко, хвала ти на служби.

ЈАНКО ВУКОТИЋ. А тебе не хвала....

Проклет да си, издајниче.

Баца слушалицу

Телефон и даље зврчи.

ЕПИЛОГ

И Тако се сврши борба страшна, — борба, гдје се је Црна Гора борила — не за опстанак, него за част своју.

И наступише мучни дани за, до тада, поносне Црногорце — борце и осветнике косовске.

Онај, који је вазда уздигнуте главе ишао — погнуо је; онај који је вазда слободан био — постаде роб.

Сунце Црне Горе потамње. Брда се понизише, а долине повисише. Све утону у јад и чемер, све обави туга неописана.

Постати часно гроб црногорски је, — постати нечасно роб — страшно је.

Али Бог, који све види и свима управља провиђење или судбина — дала је мученицима црногорским задовољење. Црна Гора постаје са Србијом стожер југословенског племена — а Краљ Никола лежи у туђини, под туђим небом, под туђим сунцем. Његов гроб српско сунце не грије, на њега српска суза не пада. Његово се име не помиње.

Бог је осветио мученике српскога народа.

Његова је пресуда страшна.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

